

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

Volnočasové aktivity žáků 1. stupně ZŠ

The Leisure Time Activities at the First Stage of Basic School

Diplomová práce

České Budějovice 2010

Vedoucí diplomové práce
Mgr. Iva Žlábková

Vypracovala
Ivana Tomanová

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátu.

V Českých Budějovicích

26. dubna 2011

Ivana Tomanová

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych vyjádřit poděkování Mgr. Ivě Žlábkové za to, že se ujala vedení této diplomové práce a za její cenné rady, obětavost a ochotu při konzultacích. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří se účastnili mého výzkumu. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat rodině za podporu při realizaci této diplomové práce.

ANOTACE

Volný čas je součástí našeho každodenního života. Svým názvem v nás vzbuzuje příjemné pocity. Představíme si prostor, který je určený jen nám, můžeme se věnovat aktivitám, které nás zajímají a zároveň si odpočinout. Současný vývoj umožňuje rozvoj volnočasových aktivit, kterým se můžeme věnovat. Vznikají volnočasová zařízení, která nám zprostředkují nejrůznější nabídku činností, z níž si každý vybere právě tu oblast, jež ho uspokojuje, uklidňuje a naplňuje.

Cílem této práce bude zmapovat problematiku volného času žáků 1. stupně základních škol a nabídku nejrůznějších volnočasových aktivit, kterým se žáci mohou věnovat.

V teoretické části si přiblížíme volný čas a volnočasové činnosti z hlediska jejich problematiky a názorů nejrůznějších autorů na ně. Blíže se podíváme na aktivity rozdělující se podle obsahu činností a na instituce zajišťující volnočasové činnosti.

V praktické části bude proveden průzkum nabídky volnočasových aktivit ve vybraných institucích (základní školy) prostřednictvím dotazníků, které obdrželi ředitelé těchto institucí. Průzkum bude též zaměřen na názor a spokojenost rodičů s těmito nabídkami, kteří rovněž obdrží dotazníky.

Klíčová slova:

1. volný čas
2. volnočasové aktivity
3. osobnost dítěte mladšího školního věku
4. pedagog volného času
5. instituce pro volný čas

ANNOTATION

Leisure is part of our everyday lives. His name makes us feel comfortable. We introduce a space that is designed only to us, we can devote to activities that interest us, while the rest. The current development allows the development of leisure activities, which can be paid. Emerging leisure facilities, which are mediated by different menu of activities from which each selects just the area that satisfies him, calming and fulfilling.

The aim of this work is to map the problem of free time, 1st degree students of primary schools and offer a variety of leisure activities, which pupils can take.

In the theoretical part of the converged, leisure and recreational activities for their problems and opinions of various authors on them. Closer look at the distribution activity, according to the content of activities and institutions providing leisure activities.

The practical part of the surveyed range of leisure activities in selected institutions through questionnaires received by the directors of these institutions. The survey will also focus on parents' views and satisfaction with these offerings, which also received questionnaires.

Keywords:

1. leisure time
2. leisure time activities
3. personality of a child under school age
4. educator leisure
5. institution to leisure

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 Volný čas a volnočasové aktivity.....	10
1.1 Cíle výchovy mimo vyučování.....	13
1.2 Funkce výchovy mimo vyučování	16
1.3 Požadavky na výchovu mimo vyučování.....	19
1.4 Výchovné a vzdělávací činnosti podle obsahu činnosti.....	22
1.4.1 Estetické činnosti.....	22
1.4.2 Přírodovědné činnosti	26
1.4.3 Tělovýchovné činnosti.....	29
1.4.4 Společensko-vědní činnosti	32
1.4.5 Pracovní-technické činnosti.....	34
1.5 Využití schopností a dovedností volnočasových aktivit ve škole.....	37
2 Osobnost dítěte mladšího školního věku.....	39
2.1 Fyzický vývoj dítěte mladšího školního věku.....	41
2.2 Psychický a sociální vývoj dítěte mladšího školního věku.....	43
2.3 Vztah mezi pedagogem a dítětem ve volnočasových aktivitách.....	46
3 Instituce zajišťující volnočasové aktivity.....	49
3.1 Školní družiny	50
3.2 Střediska pro volný čas dětí a mládeže	52
3.3 Základní umělecké školy (ZUŠ).....	54
3.4 Další instituce.....	56
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	59
1 Cíl a hypotézy výzkumu.....	59
2 Výzkumné metody.....	60
3 Vyhodnocení a interpretace výzkumu.....	61

<u>3.1 Výzkumný vzorek</u>	<u>61</u>
<u>3.2 Vyhodnocení a interpretace výzkumu týkajícího se rodičů jednotlivých škol.....</u>	<u>62</u>
<u>3.2.1 Nabídka volnočasových aktivit.....</u>	<u>62</u>
<u>3.2.2 Kvantita volnočasových aktivit.....</u>	<u>63</u>
<u>3.2.3 Zájem dětí o volnočasové aktivity.....</u>	<u>65</u>
<u>3.2.4 Návštěva kroužků rodiči.....</u>	<u>67</u>
<u>3.2.5 Návrhy rodičů na realizaci kroužků.....</u>	<u>68</u>
<u>3.2.6 Volnočasové aktivity dětí.....</u>	<u>70</u>
<u>3.2.7 Zaměření kroužků.....</u>	<u>72</u>
<u>3.2.8 Zájmové instituce.....</u>	<u>74</u>
<u>3.2.9 Vzdálenost institucí od bydliště.....</u>	<u>75</u>
<u>3.2.10 Ceny kroužků</u>	<u>76</u>
<u>3.2.11 Termíny kroužků</u>	<u>78</u>
<u>3.2.12 Shrnutí.....</u>	<u>79</u>
<u>3.3 Vyhodnocení a interpretace týkající se ředitelů jednotlivých škol.....</u>	<u>81</u>
<u>3.3.1 Pojetí volnočasových aktivit z pohledu ředitele základní školy č. 1.....</u>	<u>81</u>
<u>3.3.2 Pojetí volnočasových aktivit z pohledu ředitele základní školy č. 2.....</u>	<u>81</u>
<u>3.3.3 Pojetí volnočasových aktivit z pohledu ředitele základní školy č. 3.....</u>	<u>82</u>
<u>3.3.4 Pojetí volnočasových aktivit z pohledu ředitele základní školy č. 4.....</u>	<u>83</u>
<u>3.3.5 Pojetí volnočasových aktivit z pohledu ředitele základní školy č. 5.....</u>	<u>83</u>
<u>3.3.6 Shrnutí.....</u>	<u>84</u>
<u>ZÁVĚR.....</u>	<u>85</u>
<u>POUŽITÉ ZDROJE.....</u>	<u>87</u>
<u>PŘÍLOHY.....</u>	<u>90</u>

ÚVOD

K výběru tématu mé diplomové práce mě inspirovala současnost. V minulosti byl často volný čas vyplňován pouze prací a lidé ho neměli nazbyt. V současné době se o volném čase neustále hovoří. Jak je volný čas naplňován a jak jsme s ním spokojeni? Na to jsem hledala odpovědi ve své práci. Zajímám se o děti mladšího školního věku, proto jsem se také na tyto děti zaměřila.

Volný čas je součástí lidského života u všech věkových generací. Domnívám se, že velký význam má pro děti a mládež. Prostřednictvím aktivit, kterými se děti ve svém volném čase zabývají, získávají zároveň další vědomosti a dovednosti, které lze dále uplatňovat i ve školní výuce a také mimo ni. Samozřejmě je tomu i naopak. Aktivity, které si vybírají sami žáci, mohou navazovat i na vědomosti a dovednosti získané při vzdělávání ve škole.

Podstatou volného času se dnes zabývají různé vědní obory. V současnosti jde o velmi rozšířený a uplatňovaný pojem. Cílem mé práce bylo zmapovat problematiku volného času žáků 1.stupně základních škol a nabídku nejrůznějších volnočasových aktivit.

V teoretické části se zaměřuji na volný čas a volnočasové činnosti z hlediska jejich problematiky a názorů nejrůznějších autorů na ně. Blíže se zaměřuji na aktivity rozdělující se podle obsahu činností. Jde především o aktivity estetické, tělovýchovné, přírodovědné, společensko-vědní a pracovní-technické. V této části nalezneme také podrobnější informace o některých volnočasových institucích a jejich základní charakteristiku.

V praktické části byl proveden průzkum nabídky volnočasových aktivit ve vybraných institucích prostřednictvím dotazníků, které obdrželi ředitelé těchto institucí. Průzkum byl též zaměřen na názor a spokojenost rodičů s těmito nabídkami. V této souvislosti obdrželi jeden z dotazníků také rodiče. Průzkum byl proveden na pěti základních školách v Jihočeském kraji. Zaměřila jsem se na obce, města, ve kterých se nachází pouze jedna základní škola.

Stěžejní literaturou pro mou diplomovou práci na toto téma byly publikace autorů B. Hájka, B. Hofbauera, J. Pávkové. Zmínila bych především jejich knihy Pedagogické ovlivňování volného času 2008, Školní družina 2007, Pedagogika volného času 2008 a Děti, mládež a volný čas 2004. Z další literatury, ze které jsem čerpala, bych ráda ještě zmínila Základy pedagogiky volného času (M. Vážanský 1995).

Podnětem pro zpracování druhé kapitoly pak byly knihy známých autorů psychologických publikací, především Vývojová psychologie (J. Langmeier 1998) a Psychologie pro učitele (J. Čáp 1987). Při zpracování první kapitoly, konkrétně při dělení jednotlivých činností dle obsahu, jsem využívala publikací týkající se konkrétních činností daného typu např. výtvarné výchovy, dramatické výchovy atd. Zmínila bych především publikace Základy dramatické výchovy (E. Machková 1980), Výtvarná výchova a dítě (L. Karbusická 1985), Didaktika sportovních her (L. Dobrý 1988) a další.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 Volný čas a volnočasové aktivity

Pokud budeme hovořit o volnočasových aktivitách, je jisté, že zmíníme i pojmy jako volný čas, lidská činnost, aktivita, dobrovolnost, odpočinek, relaxace, kompenzace, atd. Volnočasové aktivity vyplňují náš volný čas. Sami si je volíme, a proto také odpovídají našim hodnotám, potřebám, zájmům, zálibám a sympatiím. Tyto aktivity jsou tak především pro dítě přitažlivé, poskytují mu příjemné prožitky a kompenzují jeho pracovní náplň ve škole. Kterým činnostem se ve svém volném čase budeme věnovat, záleží z velké části na nás samotných a samozřejmě na podmínkách a okolnostech prostředí.¹

I přesto, že náš volný čas je často omezován časem, který trávíme povinnostmi, je škála nabídky a možností pro výběr činností veliká. V tomto čase si lidé mohou odpočinout a nabrat nové síly pro své povinnosti a tím je i kompenzovat. Proto by se lidé se svým volným časem měli naučit hospodařit již v mládí. Rozumné využívání volného času podporuje a také přispívá našemu celkovému zdraví.²

A co je to tedy volný čas? V publikaci nalezneme různé definice, které se ovšem neliší obsahem. Jestliže se zamyslíme nad jejich podstatou, můžeme zjistit, že názory na volný čas se u moha autorů nemění. Jako příklad si uveďme tyto definice.

„Volný čas lze v souhrnu definovat jako dobu, časový prostor, v němž jedinec nemá žádné povinnosti vůči sobě ani druhým lidem a v němž se pouze na základě svého vlastního svobodného rozhodnutí věnuje vybraným činnostem. Tyto činnosti ho baví, přinášejí mu radost a uspokojení a nejsou zdrojem trvalých obav či pocitů úzkosti.“³

Definice I. Slepíčkové téměř shrnuje předchozí informace. Sama Slepíčková v ní vyzdvihuje dobrovolnost, ve smyslu svobodného rozhodnutí, důležitost zájmů, které přinášejí radost, a naplnění fyzických i psychických potřeb, jejichž neuspokojení přináší úzkost. Vedle této definice si uveďme i definici B. Hájka a kolektivu.

“Volný čas je částí lidského života mimo čas pracovní (návštěva školy a pracovní proces) a tzv. čas vázaný, který zahrnuje biofyziologické potřeby člověka (spánek, jídlo, osobní hygienu), chod rodiny, provoz domácnosti. Volný čas je dobou,

¹ Srov. HÁJEK, B. ; HOFAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova PF, 2003, s. 13.

² Srov. HÁJEK, B. ; HOFAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova PF, 2003, s. 14.

³ SLEPIČKOVÁ, I. *Sport a volný čas*. Praha 1: Karolinum, 2005, s. 14.

kterou má po splnění těchto potřeb a povinností člověk k dispozici pro činnost sebeurčující a sebevytvářející. “⁴

Porovnáme-li tyto dvě definice, můžeme pozorovat, že v obou publikacích jsou definicemi vyjádřeny stejné myšlenky. I B. Hájek prostřednictvím sebeurčující a sebevytvářející činnosti vyzdvihuje potřebu uspokojení, vlastního rozhodování a radosti. Jednoduše řečeno volný čas je tedy čas, který má jedinec pouze pro sebe a naplňuje ho aktivitami, které naplňují jeho, jak po stránce duševní tak fyzické.

Jestliže se podíváme na nabídku volnočasových aktivit, můžeme se setkat s několika různými druhy činností. Záleží na tom, jaké aktivity vykonáváme, např. odpočinkové, rekreační nebo zájmové. Pak se také můžeme zaměřit na obsah vykonávané činnosti, např. estetické, přírodovědné, tělovýchovné, společensko-vědní, pracovní-technické. Pokud se zaměříme na činnosti žáků 1. stupně ZŠ, můžeme si uvést následující příklady.⁵

Pokud se zaměříme na aktivity odpočinkové a rekreační, můžeme říci, že nám jde zejména o kompenzaci jednostranné zátěže a odpočinek, prostřednictvím aktivit, které děti baví a zajímají. To především proto, že je na dítě kladena zátěž neustálého soustředění, což velmi často vede k únavě. Na to bychom měli myslet hlavně u žáků 1. stupně. Projevy únavy se následně promítají do výuky.⁶

Je důležité říci, že pojem odpočinkové a relaxační jsou často zaměňovány. Hovoříme-li o nich v souvislosti s volným časem, je třeba je od sebe rozlišovat. Odpočinkové činnosti, jak už název napovídá, jsou činnostmi klidnými a pro naši psychickou i fyzickou stránku nenáročnými. Oproti tomu činnosti rekreační vyžadují fyzickou aktivitu. Tyto činnosti pomáhají žákům kompenzovat jednostrannou zátěž a únavu tělesnou i duševní. Jako příklad odpočinkové činnosti si můžeme uvést například spánek, stolní hry, četba, poslech (rozhlas, televize, video), návštěva divadelních představení a sportovních utkání. K rekreačním činnostem můžeme zařadit pohybové hry, gymnastiku, atletiku, hry s náradím a náčiním, plavání, lyžování, tanec, aerobik.⁷

⁴ HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 10.

⁵ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova PF, 2003, s. 83, 92-96.

⁶ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova PF, 2003, s. 83-84.

⁷ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLÍČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 84-85, 87.

Z pohledu volnočasových aktivit jsou v mladším školní věku nejdůležitější právě zájmové činnosti. Takto definuje tyto činnosti B. Hájek. „*Tyto činnosti chápeme jako cílevědomé aktivity zaměřené na uspokojování a rozvíjení individuálních potřeb, zájmů a schopností.*“⁸

Zájem souvisí se zaměřením člověka na předměty nebo činnosti, jež ho upoutávají. Sám člověk dává těmto činnostem zvláštní význam. Z pohledu zájmu je pro člověka důležitá jeho intenzita, která určuje kvalitu. Z tohoto hlediska můžeme zájmy dělit na hluboké nebo povrchní. Právě v mladším školním věku se začínají naše zájmy formovat. Především zájem je z psychologického pohledu sledován jako individuální a osobnostní jev. Z pohledu pedagogiky je sledování zájmu důležité pro usměrňování a formování jedince v procesu výchovy. Pro příklad si můžeme uvést zájem o lidové tradice, sběratelství, modelářská činnost, vaření, chovatelství, rybaření, sportovní hry, výtvarné techniky.⁹

Již zmiňované typy činností (estetické, přírodovědné, tělovýchovné, společensko-vědní a pracovní-technické) jsou blíže rozvedeny v kapitole 1.5 Výchovné a vzdělávací činnosti podle typu činnosti.

Volný čas prolínal všemi etapami lidského vývoje, aniž by nad ním kdo uvažoval. Automaticky se střídal s povinnostmi. Byl a je součástí biologického rytmu člověka. V posledních několika letech již přisuzují lidé volnému času velký význam, hlavně v případě, že v jejich životě převažují povinnosti. Z tohoto důvodu pro sebe začínají vyhledávat volný čas, jelikož pociťují jeho nedostatek. Právě nedostatek času, jež je určený jen nám samotným, je v současnosti velkým fenoménem. Čas prolíná lidským životem a místo toho, aby ho lidé ovládali, úspěšně ovládá on je. Je tedy třeba naučit se s volným časem hospodařit a dát mu řád.¹⁰

⁸ HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 92.

⁹ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 93, 97-98.

¹⁰ Srov. SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: MU, 1994, s. 10.

1.1 Cíle výchovy mimo vyučování

Na úvod je třeba říci, že pokud hovoříme o cílech, má výchova mimo vyučování obecné a dílčí cíle. Veškeré tyto cíle vedou k mnohostrannému a harmonickému rozvíjení osobnosti jedince. Mezi obecné cíle, které si výchova mimo vyučování klade, je naučit jedince hospodařit se svým volným časem, umět ho kvalitně využívat jako významnou hodnotu denního režimu a samozřejmě zprostředkovat jedincům vědomosti, dovednosti, hodnoty a postoje. Z těchto cílů pak můžeme dále specifikovat dílčí cíle výchovy. Mezi tyto cíle řadíme: rozvoj zájmů, schopností a dovedností, naučit se odpočívat, relaxovat a vyrovnávat jednostrannou zátěž, naučit se kvalitně uspořádat denní režim, podporovat zdravý životní styl a uspokojovat své potřeby.¹¹

Je známo, že vědomosti, dovednosti a zkušenosti, které žák získává během výuky, lze uplatnit i ve volnočasových aktivitách a naopak. Žáci na 1. stupni nalézají různé oblasti poznání v rámci vyučování a v souběžných volnočasových aktivitách. Co se výuky týče, přestože v současnosti dochází k různým inovacím (kooperativní učení, interaktivita), zůstává výuka konzervující a systematizující. Realizuje se prostřednictvím učebních plánů, soustavy předmětů a kurikulárních dokumentů. Ve většině případů využívá tradiční organizaci tříd, vyučovacích hodin, metodických postupů, soustředí se na poznání, jeho osvojování a věcnou stránku, na obsah vzdělávání a na tradiční způsoby hodnocení.¹²

V průběhu několika let se vytvořil rozsáhlejší prostor pro souběžné volnočasové aktivity. Můžeme říci, že jsou vzhledem ke školnímu vyučování obsahově různorodé, volnější a flexibilnější. Také realizace aktivit se velmi často obměňují a obnovují. Jejich cílem tedy je zprostředkovat poznání a prožívání, budovat sociální kontakty, podporovat praktická konání a získávat určité vědomosti a dovednosti. Tyto cíle jsou společné jak pro volnočasové aktivity tak i pro školní vyučování.¹³

Cíle pro školní vzdělávání jsou sjednoceny v Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání jako klíčové kompetence. Jde o kompetence k učení, řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanské a pracovní. Právě ty patří mezi základní cíle, kterých chce škola dosáhnout.¹⁴

¹¹ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 73.

¹² Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 68-69.

¹³ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s.69.

¹⁴ Srov. BALADA, J. A KOL. (MŠMT). *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2005, s. 14-17.

Pokud porovnáme cíle volnočasových zařízení a škol, můžeme zjistit, že se ve většině případů doplňují. Škola se snaží žáky především vzdělávat, řídí je a tím dává dětem řád, který potřebují. Na druhé straně působí svou orientací na žáky volnočasová zařízení, která je podněcují a inspirují.¹⁵ V oblasti výchovy ve volném čase lze tyto cíle zjednodušeně formulovat takto:

- Důležité je vést děti ke smysluplnému hospodaření s prostředky, které mají k dispozici pro jednotlivé aktivity.
- Pro dítě mladšího školního věku je velmi podstatné rozlišovat a umět hodnotit vlastní potřeby a možnosti, proto je dalším z cílů tomuto děti učít.
- Ovlivňovat výběr jednotlivců a skupin, s nimiž tráví volný čas. Je známo, že u těchto dětí toho lze velmi dobře dosahovat nenásilně.
- Podporovat potřebu prožitků oproti konzumnímu přístupu. Díky prožitkům získávají žáci mnohem trvalejší zážitky, zkušenosti i vědomosti.
- Vést k reálnému způsobu zhodnocení svého volného času tak, aby nedocházelo k jeho podceňování ani přetěžování.
- Podporovat a uchovávat si současné zájmy do budoucna a rozvíjet tak celoživotní zájmy.
- Rozvíjet u žáků tvořivost a individualitu dítěte.
- Naučit jedince relaxovat.¹⁶
- Rozvíjet osobnost člověka, jež je vybaven poznávacími a sociálními znalostmi, mravními a duchovními hodnotami pro výkon povolání nebo pracovní činnosti.
- Získat všeobecné či všeobecné a odborné vzdělání.
- Pochopit a také uplatnit zásady demokracie a právního státu, základních lidských práv a svobod spolu s odpovědností.
- Utvořit jisté vědomí o národní a státní příslušnosti a respektu k etnickým, národnostním, kulturním, jazykovým a náboženským individualitám každého jedince.
- Získat a umět uplatnit znalosti o životním prostředí a jeho ochraně, která vychází ze zásad trvale udržitelného rozvoje, a o bezpečnosti a ochraně zdraví.¹⁷

¹⁵ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 69.

¹⁶ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s.24.

¹⁷ Srov. MACEK, M. A KOL. *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. Praha: NIDM, 2007, s. 6.

V oblasti školní výchovy a vzdělávání lze tyto cíle zjednodušeně formulovat takto:

- Vést žáky k osvojení si strategií učení a motivovat je pro celoživotní vzdělávání.
- Podporovat jedince v tvořivém myšlení, logickém uvažování a ve správném řešení problémů.
- Připravovat žáky k všestranné a otevřené komunikaci.
- Rozvíjet spolupráci a respekt k práci a úspěchům druhých i vlastních.
- Vést žáky k svébytnému, svobodnému a zodpovědnému projevu tak, aby uplatnili své práva.
- Podporovat jedince v toleranci a ohleduplnosti k druhým lidem, jejich kulturám a náboženským hodnotám.
- Poznávat a rozvíjet žákovy schopnosti v souladu s reálnými možnostmi a umět je uplatnit společně s vědomostmi a dovednostmi.
- Učit aktivně rozvíjet a chránit celkové zdraví.¹⁸

Cíle, kterými působí škola či zařízení pro volný čas na žáka, ovlivňují následně jejich životní styl. Z cílů těchto zařízení lze pozorovat, že se vzájemně doplňují a prolínají.

Je nutno také zmínit, že mezi podstatné cíle výchovy mimo vyučování patří prevence sociálně patologických jevů. Díky své nenásilnosti a zájmové aktivitě dokáže šetrně předcházet vzniku těchto jevů, které ohrožují děti nejen ve školách a školských zařízeních. Neoptimálnější cestou, jak tomuto můžeme předcházet, je naučit své děti a žáky nalézt atraktivnější uplatnění jejich volného času v aktivitách, které je nejen mohou bavit, ale zároveň je naplňovat po stránce biologické a duševní.¹⁹

Na problematiku volného času lze nahlížet i z různých hledisek, např. sociologické, ekonomické, pedagogické atd. V rámci těchto hledisek pak můžeme pozorovat i další cíle, které z těchto jednotlivých hledisek vyplývají. Nejde již tedy o cíle, které plní sama výchova mimo vyučování, spíše jen ovlivňují její kvalitu. Jako příklad si uveďme ekonomické hledisko, jehož hlavním cílem je starat se o investice pro instituce volného času, bez nichž by toto odvětví nemohlo fungovat.²⁰

¹⁸ Srov. BALADA, J. (MŠMT). *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2005, s. 12-13.

¹⁹ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova, 2003, s. 21.

²⁰ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 15.

1.2 Funkce výchovy mimo vyučování

Výchova mimo vyučování má své cíle a také své funkce. Lze je definovat jako funkce výchovně-vzdělávací, zdravotní, sociální a preventivní. Všechna výchovná zařízení a výchovné instituce plní tyto funkce v různé míře a dle svého charakteru.²¹

Podívejme se blíže na funkci výchovně-vzdělávací. Složce výchovné je přikládán obzvláště velký význam. Pokud plní instituce tuto funkci, zaměřují se především na rozvíjení schopností, na usměrňování a uspokojování zájmů a potřeb, na formování postojů a morálních vlastností. Soustředí se také na cílevědomé formování osobnosti vychovávaných jedinců. Prostřednictvím různorodých činností se děti motivují k žádoucímu využívání volného času, získávání vědomostí, dovedností a návyků. Dochází tak k prohlubování poznávacích procesů. Pokud jsou děti v činnostech úspěšné, dosahují pocitu uspokojení. Tím pak mají větší příležitost k seberealizaci a sebehodnocení. Výsledkem je, že si děti vytváří vlastní názor na svět.²²

Další důležitou funkcí, kterou instituce plní je funkce zdravotní. Tu zabezpečují především díky tomu, že usměrňují a optimálně zasahují do režimu dne dítěte. To pak významně přispívá k utváření zdravého životního stylu. Činnosti, které instituce zajišťují, jsou různého charakteru. V aktivitách nalezneme činnosti duševní, tělesné, odpočinkové, organizované, spontánní atd. Velký význam mají především pohybové, tělovýchovné a sportovní činnosti. Ty kompenzují dlouhé sezení během vyučování. Důležité jsou pohybové aktivity na čerstvém vzduchu, které jsou pro zdraví dětí nezbytné. V některých institucích, kde mají děti možnost se stravovat, je možné vést děti ke správné životosprávě a hygieně. Duševnímu vývoji pak přispívají prostřednictvím pobytu v příjemném prostředí, mezi oblíbenými lidmi. Dítě mezi nimi prožívá pocity radosti. Nesmíme opomenout ani to, že je velmi podstatné i materiální, hygienické a estetické prostředí. S tím také samozřejmě souvisí i dodržování bezpečnostních zásad.²³

Sociální funkci výchovy mimo vyučování plní jednotlivá zařízení různými způsoby a v rozdílné míře. Můžeme ji také i několika způsoby chápat. Ve většině případů je tato funkce brána jako péče o děti, kterým je zajišťována bezpečnost, dohled

²¹ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 39.

²² Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 70.

²³ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 40.

a odpovídající zaměstnání. To převážně v době, kdy skončilo vyučování a rodiče jsou zaneprázdněni. Za tímto účelem jsou zřizována zařízení jako školní družina a školní kluby, škola v přírodě pro mladší žáky a dále také zařízení pro ústavní výchovu a sociální péči. Součástí sociální funkce je navazování nových sociálních vztahů s lidmi se stejnými zájmy. To především díky rozmanitému druhu sociálního prostředí, do kterého se děti dostávají. V těchto skupinách lidí nalezneme různou strukturu z pohledu sociálního postavení, věku, zdravotního stavu. Tím se u žáků rozvíjí sociální kompetence, komunikativní dovednosti, sociální interakce a percepce. V tomto smyslu se jedná o velmi důležitou funkci, protože u dětí napomáhá k socializaci. Sociální funkce také napomáhá k vyrovnávání rozdílů z pohledu materiálního i psychologického, které se u dětí mohou v každé rodině lišit. Tím lze pomoci především dětem ze sociálně slabších rodin a dětem z méně podnětného prostředí.²⁴

Podíváme-li se na poslední funkci, kterou je funkce preventivní, můžeme zjistit, že jejím hlavním úkolem je prevence negativních jevů. Prevence sociálně patologických jevů se zaměřuje především na některé oblasti jako je drogová závislost, alkoholismus, kouření, šikana, kriminalita, delikvence, rasismus, záškoláctví, vandalismus a jiné. V tomto ohledu je prevence chápána ve třech rovinách. Populaci, která není kriminálně riziková ani narušená je určena primární prevence, která je cílená a široce založená. Volnočasové aktivity, ve kterých fungují preventivní programy, jsou součástí této primární prevence. Po ní následuje sekundární a terciální prevence, která již nespadá do kompetencí volnočasových zařízení.²⁵

V mladším školním věku se výchova mimo vyučování soustředí především na zájmové činnosti. Tyto činnosti zaujímají v životě dítěte významnou úlohu. Zájmy u těchto dětí nejsou ještě rozlišeny. Je proto velice důležité nabízet dítěti činnosti různorodé jak v jejich obsahu tak i v prostředí, kde probíhají. V rámci zájmových činností je důležité využít dychtivost, chuti a nadšení po všem novém, což je pro tento věk typické. Zájmy jsou v tomto období často krátkodobé, dítě objevuje různé zájmové oblasti a zkouší je. Tomu pak přizpůsobujeme náplň nabízených útvarů. Soustředíme se na výběr s širším okruhem aktivit. Důležité je, abychom dítěti umožnili orientaci

²⁴ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 72.

²⁵ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 41.

v hlavních zájmových oblastech. S přibývajícím věkem se zájmy začnou specializovat a stávají se trvalejšími.²⁶

M. Prokešová ve své knize zmiňuje i další pohledy na funkce volného času. Autorka uvádí jen některé příklady. Sama se pak částečně inspirovala pojetím M. Vážanského a V. Smékala, podle nichž má volný čas tyto funkce – kompenzační, komunikační, regenerační, rekreační a kultivační.

- Kompenzace: Dítě může své neúspěchy ve škole kompenzovat ve volném čase tím, co umí.
- Komunikace: Dítě se v rámci volného času učí komunikovat s lidmi.
- Regenerace: Ve volném čase by mělo docházet u dítěte také k obnovení fyzických i psychických sil.
- Rekreační: Dítě, které je ve škole vyčerpáváno především psychicky, se může během tělovýchovných činností ve volném čase velice dobře zrekreovat. (lat. rekreatio – znovu tvořím)
- Kultivace: V tomto případě dochází u dítěte k zdokonalování sebe samého. Důležitou roli zde hrají nové prožitky a zážitky. Dítě získává nové znalosti, dovednosti, zkušenosti a pracuje tak na sobě samém.²⁷

V průběhu vývoje se význam jednotlivých funkcí proměňoval. Prvotní instituce pro volný čas kladly důraz na preventivní a sociální funkci. Podstatné bylo děti zaměstnat, poskytnout jim zázemí a ohlídat je. Postupem času nabývala na významu funkce výchovně-vzdělávací. Cílevědomé působení na osobnost jedince mělo a má význam zdravotní, sociální a preventivní.²⁸

²⁶ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 97.

²⁷ Srov. PROKEŠOVÁ, M. *Teze k pedagogice volného času aneb vše na světě má svůj čas*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2002, s. 11-12.

²⁸ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 70.

1.3 Požadavky na výchovu mimo vyučování

Požadavky na výchovu mimo vyučování jsou kladeny především proto, aby pedagogické působení na jedince bylo úspěšné. Tyto požadavky mají však odlišnou míru obecnosti. Pro nejobecnější požadavky užíváme pojmu principy. Pro požadavky konkrétnější užíváme termínu pedagogické zásady. Kromě těchto označení, které jsou součástí všech oblastí výchovy, stanovujeme ještě takzvané specifické požadavky pro různé oblasti výchovy. I pro výchovu ve volném čase jsou takové požadavky stanoveny.²⁹

B. Hájek ve své knize vyzdvihuje čtyři základní požadavky na realizaci výchovy mimo vyučování. Řadí sem požadavek demokratičnosti, humanity, vědeckosti a spojení teorie s prací. Autor se inspiroval základními didaktickými zásadami, které platí ve všech didaktických systémech.³⁰

- Demokratičnosti: Zajišťuje pro všechny občany stejná práva při výchově a vzdělávání.³¹
- Humanity: Odpovídá didaktické zásadě komplexního rozvoje osobnosti žáka. Při jakékoliv činnosti se lze zaměřit na tři základní struktury osobnosti jedince (kognitivní, postoje i psychomotorické).
- Vědeckosti: Tato zásada předpokládá, že si žák osvojí poznatky na úrovni jeho kognitivní úrovně a na úrovni korespondující se současnými vědeckými poznatky.
- Spojení teorie s praxí: Vyžaduje, aby teoretické vědomosti byly propojeny s praktickou činností. Největší hodnotu má činnost, jež se nevykonává mechanicky, ale je uvědoměle spojena s teorií.³²

Z charakteru výchovy ve volném čase lze vyvodit další specifické požadavky. Dle nich také můžeme posuzovat kvalitu výchovného působení. Požadavek pedagogického ovlivňování volného času chápeme především jako citlivé vedení pedagoga, který vede žáky k rozumnému využívání volného času. Nabízí pro jedince různorodou škálu prostředí, činností, pomůcek, motivací, při čemž každé dítě má

²⁹ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 76.

³⁰ Srov. FILOVÁ, H. A KOL. *Vybrané kapitoly z obecné didaktiky*. Brno: MU, 2002, s. 14.

³¹ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 76.

³² Srov. KALHOUS, Z. *Základy školní didaktiky*. Olomouc: UP, 1997, s. 42-44.

příležitost a právo na účelné vyplňování volného času. Požadavek jednoty a specifičnosti vyučování a výchovy mimo vyučování pak odráží společné naplňování výchovného cíle, jehož hlavní myšlenkou je rozvoj osobnosti dítěte. Požadavkem dobrovolnosti vyjadřujeme dobrovolnou účast na činnostech, které se ve volném čase žákovi nabízejí. Sám pedagog musí tyto činnosti předkládat jako dobrovolné a to předpokládá znalost a respektování dětských potřeb a schopnost umět účinně motivovat k činnosti. Jako další můžeme zmínit požadavek aktivity, která vede žáky k aktivní účasti při činnosti a to ve všech jejích fázích, tedy při plánování, přípravě, realizaci a samozřejmě hodnocení. Pedagog by měl podporovat samostatnost a nápaditost. Při naplňování požadavku seberealizace je důležité, aby každý žák mohl uplatňovat své specifické schopnosti a být tak v některých oblastech činností úspěšný. Pocit úspěchu podporuje dobrý duševní stav dítěte, které může být ve škole méně úspěšné a ve volnočasových aktivitách nachází dobré uplatnění. Jestliže se má pedagog řídit požadavkem pestrosti a přitažlivosti, zaměřuje se především na obsah, metody a formy práce. Soustředí se na rovnováhu mezi organizovanými a spontánními činnostmi a respektuje individualitu dětí. Řadí do výběru činností takové, které odstraňují únavu a podporují regeneraci duševních a fyzických sil. Jedním z důležitých požadavků pro výchovu mimo vyučování je požadavek zajímavosti a zájmovosti. Ten vyzdvihuje význam zájmových činností, které jsou nedílnou součástí výchovy mimo vyučování. Tato výchovná oblast má za úkol uspokojování, rozvíjení, prohlubování a kultivaci zájmů. Ráda bych ještě zmínila takové požadavky jakými jsou požadavek citlivosti a citovosti, orientace na sociální kontakt, efektivitu a kvality a evaluace. Předešlé dva požadavky vyplývají z vnějších podmínek práce a nejsou čistě pedagogické.³³

Vrátíme-li se ještě ke konkrétnějším požadavkům, pro něž užijeme pojmu zásady, můžeme v literatuře nalézt ještě tyto zásady: soustavnosti a cílevědomosti, postupnosti, přiměřenosti, uvědomělosti a trvalosti.

- Soustavnost a cílevědomost představuje potřebu, aby veškeré pedagogické působení a žákovy činnosti byly logicky uspořádány do systému a každá lidská činnost měla svůj cíl.
- Postupnost vyžaduje určitou posloupnost činností a to od jednoduchého k složitějšímu, od blízkého ke vzdálenějšímu, od konkrétního k abstraktnímu a od obecného k zvláštnímu.

³³ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 77-79.

- Přiměřeností máme na mysli požadavek, který má své cíle, obsahy, metody a formy, prostředky a podmínky přizpůsobené vývojovým zvláštnostem žáků.
- Uvědomělost vyžaduje, aby jedinec rozuměl tomu, co se učí a dělá a byl mu srozumitelný smysl této činnosti.
- Trvalostí chceme dosáhnout toho, aby si žák veškeré vědomosti a zkušenosti osvojil a staly se jeho trvalou výbavou.³⁴

Výchova mimo vyučování vychází ze základních cílů, obsahu, podmínek a prostředků, které si každý pedagog osvojuje pro smysluplné vedení činnosti.

³⁴ Srov. FILOVÁ.H. A KOL. *Vybrané kapitoly z obecné didaktiky*. Brno: MU, 2002, s. 14-16.

1.4 Výchovné a vzdělávací činnosti podle obsahu činnosti

Výchovné a vzdělávací činnosti jsou často děleny podle svého obsahu. Typické je dělení na činnosti společensko-vědní, tělovýchovné, estetické, přírodovědné a pracovní-technické. Jsou děleny především do těchto zájmových oblastí. Přesnou hranici mezi nimi ale nenalezneme. Vždy najdeme některé činnosti, které nedokážeme jednoznačně zařadit. Všechny tyto oblasti pak rozvíjí některé složky osobnosti.³⁵

1.4.1 Estetické činnosti

Tyto činnosti utvářejí a také formují estetické vztahy jedince. Jsou zaměřené na výtvarný, hudební (hudebně-pohybový), literární a dramatický projev a jeho rozvíjení. Důležitý je také rozvoj tvořivosti, kultura chování a výchova vkusu. Velký význam zde mají vlastní tvořivé aktivity. Tyto činnosti přinášejí žákovi nové cenné zážitky a jsou pro něj silným motivačním zdrojem.³⁶

Výtvarné činnosti ve výchově mimo vyučování se nezaměřují pouze na výtvarné projevy dětí, ale nesou v sobě všechny činnosti, ve kterých se uplatní estetický význam, tedy činnosti, ve kterých se jedinec může realizovat a projevit v nich svou tvořivost. Při odpočinkových činnostech necháváme žákům prostor pro vlastní spontánní vyjádření jako jsou volné kresby, práce s časopisy a ilustracemi. Pro odpočinek lze také zařadit promítání diapozitivů, televizní programy s estetickou tematikou. Jestliže pedagogovi půjde především o rekreační činnosti, může pro děti připravit soutěže. V tomto případě je pro děti velmi motivující kreslení na netradiční plochy. Lze využít například kreslení do písku, asfaltu, sněhu, mouky. Dítě si může samo vytvořit náčrty, se kterými pak dále pracuje v konkrétních prostorových situacích.³⁷

Pro jedince mají však největší význam činnosti zájmové. Jsou to činnosti, jež děti nejvíce baví. Mají v sobě největší podíl esteticko-výchovných aktivit. Zážitky, které prolínají zájmové činnosti jsou inspirací pro tematické práce, kdy si žáci osvojují skutečnost. Výtvarné práce s přírodninami, jejich strukturou a výrobky z přírodního materiálu podporují vnímání a objevování nových estetických stránek skutečnosti.³⁸

³⁵ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 167.

³⁶ HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s.96

³⁷ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 96.

³⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 97.

Velký prostor výtvarné výchově dávají zájmové činnosti esteticko-výchovné. Děti zde mohou objevovat výrazové prostředky, výtvarné postupy a formy tvořivých schopností, jež směřují k jedinečnému sebevyjádření. Hlavní metodou a formou je pro vychovatele hra spojená s experimentováním. Od hravých činností se pak společně dostávají k osobitému dekorativnímu řešení plochy. Nesmíme opomíjet ani tematickou složku. Mezi oblíbená témata patří výjevy z přírody, zobrazování věcí a tematické kreslení. Důležitou oblastí je též utváření estetického vztahu k životnímu prostředí.³⁹

Velkou úlohu má ve výtvarných činnostech motivace. Působení na jedince je umocněno nejen slovy ale i gesty, mimikou a ostatními neverbálními výrazy. Pokud se pedagogovi podaří vyvolat u žáka prožitek, začne sám pracovat. V průběhu práce nastanou chvíle, kdy zájem dětí klesá. V tomto případě je podstatná role pedagoga, který dovede v pravé míře poradit.⁴⁰

Výtvarný projev dítěte je ovlivněn prostředím, kterým je obklopeno. Proto bývá výtvarná činnost využívána jako prostředek, kterým zjišťujeme, jak dítě reaguje na věci a dění kolem sebe. Dáváme dítěti možnost, aby v činnosti mohla pracovat jeho představivost a mělo dostatek prostoru pro realizaci sebe samého. Oblíbená je proto prostorová tvorba (keramika), kde se může jedinec osobitě realizovat.⁴¹

Hudební činnosti zasahují do tělesné i duševní oblasti člověka. Hudba podněcuje představivost a fantazii. Lidé hudbu potřebují, protože uspokojuje jejich potřeby. Její nejdůležitější funkce je funkce estetická, výchovná, terapeutická, rekreativní, sociální atd. Uplatnění hudby je mnohostranné.⁴²

Hudební činnosti slouží především k poslechu (reprodukováná hudba, koncerty), tanci (hudebně-pohybové a taneční hry), živému hudebnímu projevu (sborový a sólový zpěv) a instrumentaci (hra na hudební nástroje). Hudba k poslechu slouží k různým činnostem. Je zprostředkovávána prostřednictvím různých nosičů. Slouží například jako kulisa při vykonávání jiných činností. Vyšší formou poslechu je pak hudba dětmi vyžádaná. Odráží se zde záliba v žánru posluchačů. Pedagog by měl umět nabídnout i jiné umělecky hodnotné skladby. Poslech je možno naplňovat také v rámci koncertů a hudebních vystoupení. Pro poslech by měla být vyhrazena určitá chvíle, kdy je jisté,

³⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 97.

⁴⁰ Srov. TOUFAR., A. *Výtvarná výchova a dítě*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985, s. 68-71.

⁴¹ Srov. TOUFAR., A. *Výtvarná výchova a dítě*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985, s. 79.

⁴² Srov. SEDLÁK, F. A KOL. *Didaktika hudební výchovy 1*. Praha: SPN, 1988, s.7-9.

že bude vnímána. Doba inklinuje k nesoustředěnému vnímání hudby. Důležité je vybrat vhodný, snad i pravidelný, čas, který může děti vést k určitému návyku.⁴³

K vnímání hudby dochází také při hudbě, která doprovází tanec. Smyslem hudebně-pohybových činností je kultivovat tělesné pohyby. Dítě tak zlepšuje svou orientaci v prostoru, koordinaci pohybů, držení těla a upevňuje své tělesné zdraví. Zároveň rozvíjí fantazii a pohybovou tvořivost a získává zásobu pohybových vyjadřovacích prostředků. Základem pro tyto činnosti je rytmus. Je společný pro naši řeč, pohyb, tanec a hudbu.⁴⁴

Taneční projev má svá pravidla. Při reprodukci hudby pohybem je viditelné, jak děti hudbu vnímají a cítí. Každá písnička má své tempo a vnitřní výraz. To je hlavním důvodem toho, že zanechávají své pohybové stopy, ač je pouze zpíváme. Tanec je zároveň záležitost kontaktní a vytváří vztah nejméně mezi dvěma lidmi. V rámci volnočasových aktivit je důležité vytvořit ponětí o tom, že hudba je součástí života.⁴⁵

Dalšími činnostmi, kterým se děti věnují, jsou zpěv a hra. Realizují se jako živý hudební projev. Dětem blízký a přítomný nástroj je jejich vlastní hlas. Je důležité udržovat a posilovat v paměti i v hlase písničky. Zpěv může navodit příjemnou atmosféru. Zpívat mohou děti prakticky kdykoliv nejen v rámci volnočasových aktivit. Při volbě písni se vždy řídíme věkem dětí. Vybíráme jak písni lidové tak písni umělé. Lákavým se pro děti stává i hra na hudební nástroje. Pestrost a barevnost zvuku podněcuje zvědavost a máme potřebu nástroje ovládat. Ve hře na nástroj se děti realizují především při hře na klavír, flétnu a kytaru.⁴⁶

Součástí estetických činností jsou také literárně-dramatické aktivity. Dramatické činnosti jsou celým komplexem činností. Cíle těchto činností jsou také rozmanité a nejsou výslovně a jasně formulované. Zpravidla to bývá výchova budoucího diváka, příprava pro budoucí divadelní činnost, osvojování literárně-dramatických vědomostí, osvojování dovedností mluveného slova, výchova k mravním normám a výchova estetická a citová.⁴⁷ Podstatou dramatické činnosti je především to, že jedinec získává pocity a prožitky v navozené situaci a nejen strohé informace. Dítě snáze pochopí jednotlivé děje a jevy, které ho obklopují. Rozvíjí se také osobnost jedinců. V rámci volnočasových aktivit se tyto činnosti promítají především do dramatické výchovy.

⁴³ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 104 .

⁴⁴ Srov. SEDLÁK, F. A KOL. *Didaktika hudební výchovy I*. Praha: SPN, 1988, s. 200-203.

⁴⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 104-105.

⁴⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 105.

⁴⁷ Srov. MACHKOVÁ, E. *Základy dramatické výchovy*. Praha: SPN, 1980, s. 28-29.

Ta je prostředkem při vytváření divadelních a jiných veřejných vystoupení. Z toho vyplývá, že jedinec se zdokonaluje v komunikaci neverbální a verbální.⁴⁸

Zaměříme-li se na činnosti literární, můžeme hovořit o tzv. literárně-estetických činnostech. Do nich řadíme např. reprodukci textu, předčítání a přednes, dialogizaci, sestavování osnovy, poslechové činnosti, práci s knihou a časopisem, prohlížení ilustrací. Cílem je vychovávat a formovat kultivovaného čtenáře. Literární činnosti se realizují prostřednictvím výchovy literaturou a k literatuře.⁴⁹

Estetické činnosti se praktikují v institucích volného času jako je školní družina, základní škola (kroužky), DDM, ZUŠ, stanice zájmových činností, samostatné subjekty a jiné (viz. kapitola 3).

⁴⁸ PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 109-110.

⁴⁹ Srov. TOMAN, J. *Didaktika čtení a primární literární výchovy*. České Budějovice: TISKÁRNA Vlastimil Johanus, 2007, s. 7-8.

1.4.2 Přírodovědné činnosti

Náplní těchto činností je prohlubování vědomostí o přírodních dějích a pěstování vztahů k přírodě. Hraje zde roli i formování morální odpovědnosti v rámci ochrany přírody. Zde lze využít spontánního zájmu dětí o přírodu a vše živé. Děti mladšího školního věku jsou schopny osvojit si nejen poznatky o živočišných, rostlinách a přírodě, ale i dovednosti při péči o ně. Tito žáci mají zvlášť blízký vztah ke zvířatům. V dalších vývojových obdobích se zvyšuje zájem o specializované činnosti. Nejčastějšími činnostmi jsou pozorování objektu, pěstitelské práce, chovatelství, práce s odbornou literaturou, práce v koutku přírody, atd.⁵⁰

Pozorování přírodních objektů jsou nejčastěji zařazované činnosti. Realizuje se během odpočinkových i rekreačních činností, zvláště tehdy, probíhají-li venku. Pozorovanými objekty jsou složky živé i neživé přírody (rostliny, živočichové, nerosty, vesmírné objekty, krajinné útvary). Pěstitelství je závislé na podmínkách volnočasových institucí. Závisí na nich také jejich specializace a zájmové zaměření. Jedna ze základních specializací je pěstování pokojových rostlin (kaktusy, orchideje, okrasné rostliny, masožravé rostliny). I květinářství, zelinářství, ovocnářství, léčivé rostliny a skalničky mohou být další specializací. K těmto specializacím bývá zapotřebí odborných předpokladů pedagoga. V těchto oblastech je též důležité prostorové a materiální vybavení. V současnosti se stává populární činností chovatelství. Důležitá je touha dítěte pečovat o zvíře, které mu patří a je na něm závislé. Vděčnost a láska zvířete, s nímž je v kontaktu, může poskytovat dítěti jistotu, bezpečí a ochranu. Dítě se učí prosazovat své požadavky dominantně, ale vlídně. To se pak odráží i při jednání s lidmi v různých životních situacích. V oblasti ekologické výchovy se odráží ochrana a tvorba životního prostředí. Cílem je formovat harmonický vztah člověka a prostředí. Do okruhů činností spadá seznamování s chráněnými územími a objekty, způsoby ochrany a péče o prostředí.⁵¹

Přitažlivé a zajímavé jsou pro děti koutky přírody a práce v nich. Úprava, jejich udržování, péče o rostliny a živočichy je náročná. Vyžaduje hlavně soustavnou péči i ve volném čase. Z tohoto důvodu je nutné uvážit, co je možné do koutku umístit. Nejčastější součástí jsou pokojové rostliny. Jejich pěstování závisí na vhodném výběru a znalostech o nich, stejně důležité je i pravidelné ošetřování. Nejpoutavější je pro děti

⁵⁰ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 95.

⁵¹ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 114-115.

chov živočichů. Ten je však značně náročný především z hlediska péče a hygienických požadavků. V koutku přírody lze chovat drobné hlodavce, ryby, ptáky, plazy. Než k samotnému chovu dojde, je důležité uvážit všechny okolnosti. Chov také předpokládá, že pedagog je seznámen se všemi podmínkami chovu. Své uplatnění mají v koutku přírody metody předvádění, pozorování a pokusnictví.⁵²

Přírodovědné činnosti poskytují žákům hlubší porozumění přírodním faktům a zákonitostem. Poznávají přírodu jako systém, v němž jsou všechny jeho části vzájemně propojeny a působí na sebe. Žáci lépe chápou důležitost přírodní rovnováhy a získají komplexní pohled na vztahy mezi lidmi a přírodou.⁵³

V rámci přírodovědných činností se žáci učí pracovat s naučnou literaturou. Jde o práci s encyklopediemi, slovníky, klíči, atlasy a příslušnými publikacemi. Toto se může stát i vhodným obsahem odpočinkových, rekreačních a zájmových činností. Pro pedagogy je v rámci těchto činností důležitá spolupráce s odbornými institucemi a organizacemi. Je to způsobeno tím, že s odborného hlediska jsou tyto aktivity velmi náročné. Rozmanité zájmy dětí mohou uspokojit instituce jako jsou muzea, hvězdárny, meteorologické stanice, zoologické a botanické zahrady, zemědělské a průmyslové podniky, útulky, historické objekty. Nelze předpokládat, že pedagogové budou mít odborné informace ve všech oblastech, proto je užitečné, aby si sami zjistili, které instituce, s nimiž mohou spolupracovat, se v jejich regionu nachází.⁵⁴

Velmi blízko mají k přírodovědným činnostem i činnosti vlastivědné. V praxi ve většině případů probíhají v těsné souvislosti. Spojují je především společné cíle ve třech oblastech. V oblasti rozumové je v obou případech podstatné rozšiřování a získávání nových vědomostí, konkretizace obecných poznatků, rozvíjení poznávacích procesů a praktické uplatnění získaných vědomostí. V oblasti citové se klade důraz na prožívání vztahů k přírodnímu a sociálnímu prostředí, kultivace citových projevů, rozvíjení intelektuálních, estetických a morálních vyšších citů. Oblast volní je pak zaměřena na ovlivňování jednání dětí. Vede je k aktivnímu podílení se na ochraně a tvorbě životního prostředí. Děti si osvojují i schopnosti přiměřeně zasáhnout při poškození životního prostředí.⁵⁵

Pokud budeme přírodovědné činnosti realizovat, můžeme uplatnit všechny druhy metod a forem práce. Upřednostňovány jsou pak metody rozhovoru, besed, samostatné

⁵² Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 114-115.

⁵³ Srov. BALADA J. A KOL. (MŠMT). *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2005, s. 51.

⁵⁴ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 118.

⁵⁵ PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 114

řešení problémů. K základním formám práce patří exkurze, sběr drobných objektů, práce v koutku přírody, práce s odbornou literaturou, spolupráce s dalšími subjekty, výstavy, besedy. Převažují formy skupinové práce, uplatňují se i formy individuální a hromadné. Za nejčastější formy práce, které pedagogové využívají, jsou vlastivědné a přírodovědné exkurze. Jejich podoba se promítá i do podoby vycházky nebo prohlídky. Vycházkou se vyznačuje krátkodobá exkurze převážně do okolí volnočasové instituce, se zaměřením na pozorování či sběr. Za prohlídku považujeme takovou formu exkurze, kdy děti studují dané objekty v uměleckém prostředí (muzeum, výstava). Sama exkurze je pro pedagoga velmi náročná na přípravu. Zahrnuje stanovení cílů, seznámení se s danou oblastí, plánování, spolupráce s dalšími odborníky, realizace exkurze, náležité hodnocení. Při realizaci těchto činností je důležité dbát na všechny stránky osobnosti (rozumové, citové, volní), které spolu souvisí a prolínají se. Oddělovat tyto složky lze pouze teoreticky.⁵⁶

Přírodovědné činnosti se realizují v institucích volného času jako je základní škola (kroužky), DDM, stanice zájmových činností, samostatné subjekty (chovná zařízení – chov koní...), neziskové organizace (Český rybářský svaz, Český svaz chovatelů, Český kynologický svaz) a jiné.

⁵⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 114-116.

1.4.3 Tělovýchovné činnosti

Jedná se především o činnosti, ve kterých se získávají, rozvíjejí a zdokonalují fyzické dovednosti a přispívají tak k fyzické zdatnosti a psychické odolnosti. Provádění a podporování těchto činností může pomoci vyřešit problém klesající tělesné zdatnosti dětí mladšího školního věku. Pro zdravý tělesný i duševní vývoj je fyzická aktivita podmínkou, samozřejmě v přiměřené míře. Dítěti je třeba předkládat různé druhy sportu. To je pak vede k jejich aktivnímu provozování a to přispívá k pocitu, že sport je nezbytnou potřebou i v dospělosti. Tyto činnosti jsou pro děti také velmi přitažlivé a ze zdravotního hlediska potřebné. Jednotlivé aktivity by měly být pestré a všestranně zaměřené. Jejich obsahem by měly být prvky atletiky, gymnastiky, sportovních her, turistiky, zimních sportů, plavání a jiné. V současnosti populární jsou pro děti netradiční sporty jako squash, florball, lakros, aikido, různá bojová umění atd. Velký význam mají pro děti sporty, které je možno vykonávat v přírodě. V rámci zájmových činností se z pohledu tělovýchovných činností pohybujeme především v oblastech kondičního cvičení, průpravných a zdravotních cvičeních, rytmickou gymnastikou, tancem, branné hry, atletiky, sportovní hry a další.⁵⁷

Vycházíme při tom ze zájmu dětí, z jejich předpokladů a dovedností. Do pohybových aktivit řadíme i činnosti dětem blízké a známé: běh, chůze, protahování, napodobování pohybu zvířat, ovládání míče, kopání, házení a koulení. K tělovýchovným aktivitám patří nepochybně i schopnost a dovednost udržovat osobní hygienu, posilovat pozitivní vztah k pohybu, znalost pravidel při hrách, dodržovat zásady soupeření a spolupráce. Při skupinových hrách dochází k významnému procesu socializace, hrají tedy nezastupitelnou úlohu. Nesmíme však opomenout také kázeň a soutěžení, které upevňují kázeň. Pedagog v těchto zájmových činnostech zastupuje spíše roli rádce, moderátora, přítele, ač má právní a morální odpovědnost za děti.⁵⁸

Cílem tělovýchovné činnosti je vychovat všestranně rozvinutou osobnost. Rozvoj pohybové stránky má vliv na zdraví, tělesnou zdatnost a psychický rozvoj. Svými prostředky tělesná výchova kompenzuje jednostrannou zátěž. Úkolem těchto činností je dosáhnout optimálního stupně tělesné zdatnosti.⁵⁹

⁵⁷ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 96-97.

⁵⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 89.

⁵⁹ Srov. BERDYCHOVÁ, J. A KOL. *Tělesná výchova pro studující učitelství základní školy*. Praha: SPN, 1981, s. 54-55.

Pod pojmem hra si můžeme představit aktivitu, kterou vykonává jedinec nebo více lidí v prostoru a čase. Hraní nemá přesná pravidla. Výhodou hry je to, že v ní můžeme soutěžit i spolupracovat. Je též charakterizovaná napětím, radostí, motivací, uplatňováním dovedností, soutěživostí. Hra se také může stát silným nástrojem pro pedagoga i rodiče. Pokud má dítě špatný den, lze ho zapojit do hry, v níž vyhraje. Jejím prostřednictvím se takovýto den může změnit v krásný s pocitem úspěchu. Děti si hry hrají několikrát, protože jsou v nich úspěšné. Stejným způsobem lze působit na děti, které se cítí až příliš sociálně silné a druhé například terorizují. Dobrý pedagog vybere hru, ve které takový jedinec nemá možnost zvítězit. Tito žáci potřebují poznat pocit neúspěchu, aby se mohli začít chovat skromněji. Při hrách lze stejně tak dobře využít i sílu hudby. Pro děti mají zvláštní význam a funkci pohybové hry. Hra je aktivitou, ve které se cítí dobře. Patří k lidskému životu i chování. Při ní se redukuje napětí a existující rozpory. Ve hře jedinec přijímá různé sociální role a učí se tak některým sociálním funkcím. Dítě se učí poznávat samo sebe a vztahu k ostatním, řídí svou činnost a vnímá činnost ostatních. Z pohledu motivace nepotřebují vyvíjet pedagogové příliš mnoho úsilí. Na motivaci se totiž podílí samy pohybové hry se silným motivačním nábojem. Proto se vedoucí nemusí o motivaci dětí bát. Při dobré motivaci není problém děti hrou zklidnit nebo protáhnout potřebné svalové partie. Motivovat lze pohybovou aktivitou na další činnost. Pedagog nesmí zapomínat na výběr hry pro všechny děti, aby se mohlo diferencovat zatížení dítěte podle jeho úrovně dovedností.⁶⁰

Pohybové vzdělání se realizuje od spontánních činností k činnostem řízeným a výběrovým. Smyslem tělovýchovy je samostatné ohodnocení úrovně výkonu, který žák podá. Důležité také je, aby jedinec uměl zařadit pohybové aktivity do svého denního režimu, aby uspokojil své potřeby a zájmy. Pohyb zároveň pomáhá žákovi regenerovat síly. Prožitek a komunikace při pohybu je předpokladem pro osvojení pohybové dovednosti. Dobře zvládnutá dovednost pozitivně ovlivňuje kvalitu prožitku.

61

Tělovýchovné činnosti se realizují v institucích volného času jako je základní škola (kroužky), školní družina, DDM, stanice zájmových činností, tělovýchovné organizace (sokol...), skaut, samostatné subjekty a jiné. Tyto instituce nabízejí širokou škálu činností. Žáci často navštěvují např. bojová umění (aikido, karate), tance (břišní

⁶⁰ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 90-93.

⁶¹ Srov. BALADA, J. A KOL. (MŠMT). *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2005, s. 72.

tance, zumba, latinsko-americké tance, folklórní tance, aerobic...), míčové hry (fotbal, basketbal, volejbal, házená, florball...), stolní tenis, atletika, gymnastika, aj.

1.4.4 Společensko-vědní činnosti

Společensko-vědní činnosti vedou děti k poznávání společenského života a historických událostí. Rozvíjejí vztah a postoj k vlasti, českému jazyku, demokratickým a humanistickým tradicím. Činnosti se zaměřují na oblasti vlastenectví, partnerství, rodičovství, společenské výchovy a jazykovědy. Poskytují také možnost pro činnosti individuální (sběratelství) a pro získávání informací z různých oborů. Okruhy těchto činností jsou velmi široké a zaměřují se na poznávání významných objektů především v místě bydliště, seznamování s památnými místy a národními dějinami, získávání informací o významných osobnostech, sledování politických a společenských událostí, seznamování s lidovými tradicemi, zvyky a vznikem.⁶²

Vlastivědné činnosti mají svůj vlastní obsah. Ten směřuje k poznání dějinných, sociálních a kulturních oblastí lidského života. Z pohledu dějinného je hlavním cílem získání povědomí o minulosti národa a jiných kulturních společenstvích, hledání souvislostí mezi minulými a současnými událostmi a rozlišování skutečnosti a mýtu. Z hlediska sociálního jde především o utváření vědomí o vlastní identitě a identitě druhých, rozpoznávání názorů ohrožující naši důstojnost a uplatňování vhodných prostředků při komunikaci.⁶³

V současné době se do popředí dostává výuka cizích jazyků a stává se velmi oblíbenou. Realizuje se prostřednictvím soukromých objektů či jazykových škol. Různorodost našich kultur vyžaduje, abychom vyvinuli úsilí a odstranili překážky ve vzájemné komunikaci. Toho můžeme dosáhnout prostřednictvím výuky cizích jazyků, čímž výrazně ovlivníme vzájemnou interakci s lidmi s odlišným mateřským jazykem. Cílem jazykového vzdělání je zajistit pro všechny vrstvy populace optimální prostředky k získávání znalostí cizích jazyků. Těmto mluvčím je umožněno především: rozvíjet a vzdělávat svou osobnost, lépe porozumět kultuře a způsobu života druhých lidí, možnost vyměňovat si informace s lidmi mluvícími cizím jazykem, vypořádat se s životem v cizích zemích a schopnost pomoci cizincům, kteří žijí v naší vlasti. Vzdělávání v těchto školách probíhá v tzv. kurzech, které jsou různého typu. Každý zde

⁶² Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 94.

⁶³ Srov. BALADA, J. (MŠMT). *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2005, s. 43-44.

nalezne svůj potřebný stupeň úrovně. Školy poskytují vzdělání v kurzech základních, středních, přípravný aj.⁶⁴

Nejrychleji se rozvíjející oblastí, která figuruje ve společensko-vědních a zároveň pracovní-technických činnostech, je práce s počítačem. Děti se o rozvoj těchto dovedností velmi zajímají. Nerozvíjí se pouze počítačové dovednosti ale také logické myšlení při programování atd. Právě zde je největší riziko návyku na činnosti než u ostatních aktivit.⁶⁵

Společensko-vědní činnosti se praktikují v institucích volného času jako je základní škola (kroužky), DDM, stanice zájmových činností, samostatné subjekty, jazykové školy, církev, muzea, knihovny a jiné. Děti se dle nabídek těchto institucí mohou věnovat např. jezdeckví, sběratelství, náboženství, studiu cizích jazyků, navštěvují městská muzea a knihovny aj.

⁶⁴ Srov. MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro jazykové školy s právem státní závěrečné zkoušky* [online]. Praha: VÚP, 2009 [cit. 2009-12-01]. s. 4, 6. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPJS_vup_pv_050509.pdf>

⁶⁵ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 168.

1.4.5 Pracovně-technické činnosti

Tento druh aktivit vede ke zdokonalování manuálních dovedností dítěte. Obohacují jeho znalosti o technické poznatky, které následně uplatní v praktických činnostech. Díky nim se prohlubuje zájem dětí o tvořivou práci. Lze v nich navodit problémy současné vědy a techniky, které mohou žáci řešit. Vedou k podpoře dětí o aktivní uplatnění v oblasti techniky, což obohacuje technické myšlení a představivost. S rozvojem nových, důležitých oborů (výpočetní techniky, elektrotechniky apod.) se zvyšuje zájmová aktivita dětí. Podstatné je také to, že pracovně-technické činnosti rozvíjí pracovní orientaci a připravují jedince na úkoly, které uplatní v dospělosti. Okruhy těchto zájmových činností jsou široké a zahrnují například práci s různými materiály, konstruktivní úlohy, drobné opravy, modelářské práce, příprava pokrmů, práce se stavebnicemi.⁶⁶

Tyto činnosti můžeme rozdělit na činnosti rukodělné a technické. Přičemž rukodělné jsou zaměřeny na manuální dovednost s jemnou motorikou a pomáhají při osvojování pracovních postupů. Technické činnosti navazují na rukodělné. Podporují konstrukční dovednosti, technickou představivost i cit pro přesnost.⁶⁷

V mladším školním věku má nezastupitelné místo právě rozvoj jemné motoriky. Při činnostech, kde se tato motorika uplatňuje, se učí děti soustředění na práci a to vede jejich práci k požadovanému cíli. Tato práce přispívá k celkovému zklidnění dítěte. Podílí se také na rozvoji tvořivosti, trpělivosti, pečlivosti, přesnosti a estetickému cítění. Žáci získávají i jisté pracovní návyky, nové zkušenosti a praktické dovednosti.⁶⁸

Všechny tyto skutečnosti se podílí na pracovní výchově (pracovní připravenosti dítěte). Na rozumové výchově mají svůj podíl např. získané poznatky o materiálech, pracovních postupech a poznávání přírodnin. Své místo zde má i výchova estetická, která se projevuje ve schopnostech správně využívat přírodních materiálů, vhodně kombinovat barevné ladění a uplatnit esteticky vhodné náměty. Hlavním cílem je však rozvoj tvořivosti. Ta se u dětí rozvíjí pouze tehdy, pokud mají děti možnost hledat a uplatnit vlastní řešení. Proto musí žáci vždy zvládnout pracovní postup, seznámit se s materiálem, pomůckami, nástroji a jejich vlastnostmi. Při těchto činnostech se lze věnovat i vzájemné spolupráci mezi žáky i prostřednictvím skupinové práce. V ní

⁶⁶ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 94-95.

⁶⁷ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 167.

⁶⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 99.

společně řeší pracovní úkoly, při kterých se rozvíjí sounáležitost a odpovědnost za společnou práci. Ke skupinové práci využíváme stavebnice, modelovací hmoty, aranžování a práci na pískovišti.⁶⁹

Při práci s tímto materiálem a s využitím těchto postupů při práci dítě přistupuje k činnosti pozitivně a odpovědně, je vytrvalé a pracuje soustavně na zadaném úkolu, chápe práci jako příležitost realizovat se a rozvíjet se. Pracovně-technické činnosti poskytují žákovi orientaci v různých oborech lidského konání a mohou ovlivnit jeho životní a profesní zaměření.⁷⁰

Rukodělné činnosti lze rozdělit podle využívaných materiálů (papír, textil, přírodní materiál, modelovací hmoty, stavebnice). V práci s drobným a přírodním materiálem si děti osvojují navlékání, slepování, stříhání, propichování a svazování. Jako přírodní materiál se využívá sláma, listy, větvičky, šišky, kameny, sušené rostliny atd. Z nich pak tvoříme koláže, náhrdelníky, dekorace, ozdoby, figurky. S modelovací hmotou se žák učí válet, koulet, mačkat, vytahovat, vykrajovat, modelovat základní tvary. Materiálem bývá nejčastěji hlína, plastelína, sádra, slané těsto. Při vhodných podmínkách lze modelovat i z písku nebo sněhu. Nesmíme opomenout ani užívání vhodných nástrojů. Jestliže pak pracují s papírem procvičují si děti mačkání, stříhání, překládání, slepování, vystřihování, skládání. Výsledkem práce mohou být skládanky, záložky, sešity, koláže, ozdoby. Při práci s textilem se učí ovládat vyšívání, háčkování, šití, navlékání jehly, základní i ozdobné stehy. Práci se stavebnicemi pak přizpůsobujeme typu stavebnicového materiálu.⁷¹

Jak jsem již zmínila v kapitole 1.4.4, významné zastoupení tu má také informatika. V současnosti jsou počítače ve většině případů přímou součástí života dítěte doma, ve škole i v zájmových institucích. Zřizují se kroužky, které učí děti s počítačem pracovat. Pedagog ale musí vždy zvážit, které počítačové programy může dětem nabídnout. Neexistuje žádný seznam vhodných a nevhodných her a programů, a proto je vše plně v rukou vedoucího. Všeobecně se dá říci, že vhodné programy jsou takové, které rozvíjí tvořivé činnosti, podporují spolupráci dvou i více žáků a vyžadují kontakt s vedoucím. Proti nim však stojí programy, které jsou pro využívání ve volnočasových institucích nevhodné. Uvést můžeme třeba bojové hry, hry naplněné násilím, hry podobné hrám herních automatů, programy nepřiměřené věku

⁶⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 99- 100.

⁷⁰ Srov. BALADA. J. (MŠMT). *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání*. Praha: VÚP, 2005, s. 81-82.

⁷¹ PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 101, 102.

a zkušenostem a také programy, které vyžadují mnoho času na zpracování. Je vždy nutné přizpůsobit je věku a zkušenostem a vyřadit programy jednostranně zaměřené.⁷²

Pracovně technické činnosti se realizují v institucích volného času. Zmínit můžeme např. základní školu (kroužky), školní družinu, DDM, stanici zájmových činností, samostatné subjekty, a jiné. Děti se nejčastěji věnují pracovním činnostem, které nesou různé názvy (Šikulky, Šikovné ruce...). Dále se zaměřují na kroužky, které se opět prolínají s estetickými činnostmi (keramika, práce s modelovacími hmotami...). Nalezneme kroužky, které se zaměřují na práci s určitým materiálem: ruční obrábění dřeva, ruční práce, práce s papírem, s přírodninami aj. Ruční práce lze realizovat prakticky kdekoliv a zároveň jsou tyto činnosti dětmi oblíbené.

⁷² Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 120.

1.5 Využití schopností a dovedností volnočasových aktivit ve škole

Hlavním cílem volnočasových zařízení, ve většině případů, není získávání vědomostí žáků, ale především získávání sociálních dovedností. Přesto si při jednotlivých výchovně vzdělávacích činnostech určité vědomosti osvojují a mohou je nadále uplatňovat. Nejvíce tedy mohou žáci ve škole využívat své schopnosti z oblasti sociálních dovedností. V zařízeních pro volný čas jsou tyto schopnosti významnou součástí práce dětí. Zde jsou vedeny především k osvojení schopnosti vyjádřit odlišný názor, požádat o laskavost, zahájit rozhovor s ostatními, odmítnout návrh, vyzvat ostatní k účasti v nějaké činnosti, pochválit druhé, přijímat pochvalu, požádat o pomoc, odolat tlaku ostatních vrstevníků. Tyto dovednosti mají nespecifický charakter. Získávání sociálních dovedností je součástí sociálního učení. Důležité je do jaké míry jsou pak dovednosti žákem užívány.⁷³

Podívejme se na jednotlivé druhy činností a jejich vliv na vyučování ve škole. V těchto činnostech si děti osvojují manuální, tělesné dovednosti i vědomosti. To vše pak žáci dále využívají při vyučování. Je důležité připomenout, že všichni si volí volnočasové aktivity dobrovolně. Můžeme tedy předpokládat, že jedinec vyplňuje svůj volný čas tím, co ho zajímá, a je ochotný rozvíjet další schopnosti a dovednosti v této oblasti.

Tělovýchovné činnosti přispívají především k rozvoji fyzické zdatnosti a podporují sebepoznání. Osvojují si i základní pravidla her a bezpečnosti. To se může následně stát výhodou v tělesné výchově jako takové. Žáci, kteří již mají z tělovýchovnou složkou zkušenosti, mohou být ve vyučování ve výhodě. Žáci zde také odbourávají stres, který mohl vzniknout například během vyučování. Lze tedy říci, že tělovýchovné aktivity volnočasových zařízení a základních škol na sebe navazují a vzájemně se doplňují.⁷⁴

Estetické činnosti bývají často doplněny různými vycházkami, literaturou, kulturními a společenskými akcemi, hrami. To pak podporuje estetický rozvoj dítěte. Do vyučování se to promítá tím, že děti si přinášejí z těchto aktivit nové emocionální zážitky a jsou více motivované pro výtvarnou činnost. Výhodou těchto činností ve volném čase je to, že jedinec má lepší podmínky a prostor pro spontánní výtvarný

⁷³ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 83-85.

⁷⁴ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 168.

projev. Tím se pro něj stává činnost zároveň odpočinkovou. Žáci si také prohlubují kresebné dovednosti, které pak mohou uplatnit ve výuce. Díky tomu pak mohou dosahovat dobrých výsledků i žáci, kteří jsou jinak v učení neúspěšní.⁷⁵

Z přírodovědných aktivit si žáci vybírají specializované činnosti. Může jimi být například rybařství, pěstitelství, práce v koutcích zahrady, myslivost, poznávání neživé přírody. Jedinec si tedy často vybírá tu oblast, která ho zajímá. Rozšiřuje si tedy vědomosti a mnohdy i dovednosti v dané oblasti. Ty pak následně mohou uplatnit v běžné výuce. Žák, který navštěvuje rybářský kroužek, může pak v hodině přírodopisu obohatit ostatní o znalosti, které v kroužku získal. V těchto volnočasových aktivitách si žáci prohlubují vztah k přírodě, učí se ji pozorovat a chránit. Tyto děti pak mohou být spoluzakladateli koutku přírody ve třídě, a tak se stát také jejich správci. Znalosti těchto dětí se mohou stát vzorem pro ostatní spolužáky.⁷⁶

Pracovně-technické činnosti rozvíjejí především manuální dovednosti a jemnou motoriku. Pokud se děti těmto činnostem věnují i ve volném čase, jejich jemná motorika se neustále zdokonaluje, což vede ve školní praxi k lepšímu písemnému projevu. Jejich kvalita písma je tak prokazatelně vyšší. I to, že se při těchto činnostech naučí jistým pracovním návykům, pak může zlepšit jejich kvalitu práce a rychlost pracovního výkonu. Získávání estetického cítění pak může ovlivnit celkový pohled na svět.⁷⁷

Poslední oblastí jsou činnosti společensko-vědní. Jako volnočasové činnosti se v současnosti dobře uplatňují kroužky cizích jazyků. To žáky rozvíjí po stránce vědomostní jak ve volném čase, tak ve vyučování. Zde pak mohou děti často díky těmto kroužkům vynikat. Stejně tak vlastní publicistická činnost, které se žáci často věnují po vyučování. Jejich vlastní publicistická činnost může být prospěšná jak pro třídu, kdy žáci vydávají například vlastní školní časopis, tak i pro ně samé. Děti se tak seznamují se stylistickou, syntaktickou i morfologickou stránkou českého jazyka. Celková práce je založena i na estetice, což se může následně uplatnit i ve výtvarné výchově. Společensko-vědní činnosti zahrnují poznání aktuálního společenského života. To se také prolíná do výuky všech vyučovacích předmětů.⁷⁸

⁷⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 96-98.

⁷⁶ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 95.

⁷⁷ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 99.

⁷⁸ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 94.

2 Osobnost dítěte mladšího školního věku

Termín osobnost lze využít pro označení jednotlivce, skupinu lidí (osobnost mladistvých) či člověka jako takového. Jestliže se na pojem osobnost podíváme z pohledu společnosti, je osobností často označován člověk, který má nějaké společenské postavení či mimořádné vlastnosti. V oblasti psychologie je však za osobnost označován jakýkoliv člověk. Je důležité mít na mysli, že osobnost je celistvý systém. Ač rozlišujeme jednotlivé části osobnosti, nesmíme zapomínat, že ve skutečnosti jsou spolu spjaty. Přehlízíme-li tento fakt, může to vést k závažným chybám i v praxi vychovatele. To, jak si žáci osvojují vědomosti, nezávisí pouze na paměti. Je záležitostí celé osobnosti (motivace, myšlení, city). Pokud zná pedagog dítě delší dobu, dovede o něm říci, jaké jsou jeho zájmy, temperament, schopnosti vůle, vztah k práci a atd.⁷⁹

Osobnost žáka je charakterizována sociálními vztahy, kde se jeho osobnost odráží. Ať je jedinec zdravý, nemocný, krásný, nehezký, nenápadný nebo upoutávající pozornost, člen zájmového kroužku nebo party mladistvých delikventů, vždy je také v interakci se společností. Kdybychom si těchto vztahů jako pozorovatelé nevšímalí a nedbali této skutečnosti, docházelo by k chybnému poznávání daného jedince. Každé dítě vyrůstá v jiném prostředí. Je tedy třeba počítat i s tím, že jednotlivé zkušenosti, poznatky, vlastnosti se liší u každého z nich. Příčinou je to, že jedinec vyrůstá v jiné rodině a popřípadě i kraji, než ten druhý. Pak toto prostředí samozřejmě působí na dítě a naopak. Proto také poznáváme osobnost dítěte i v rámci jeho rodiny, přátel, bydliště, kulturních podmínek apod.⁸⁰

V souvislosti se vstupem do školy je osobnost dítěte ovlivněna právě těmito sociálními vztahy. Jedinec si vytváří nové vztahy k novým autoritám, k novým vrstevníkům a tomu tak je i v rámci volnočasových aktivit. Žák přijímá autoritu bez výhrad, ale začíná se vůči ní objevovat kritičnost. Tím se formují názory a vztahy dítěte. Důležité je, že se dítě v tomto věku odpoutává od rodičů a jejich příliš úzká vazba se uvolňuje. Pro jedince je důležité, že získává především ve volném čase prostor na navazování přátelství a kontaktů. Tyto vztahy se pak vyvíjejí a upevňují v rámci školního prostředí a ve volnočasových seskupeních.⁸¹

⁷⁹ Srov. ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: SPN, 1987, s. 57-58.

⁸⁰ Srov. ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: SPN, 1987, s. 58-59.

⁸¹ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 89.

V průběhu vývoje a života se člověk v mnoha aspektech mění. Můžeme říci, že je to dáno především věkovými obdobími, kterými jedinec prochází. Hranice těchto období nejsou u všech stejné ani přesné. Už při pohledu na všechny žáky můžeme zjistit, že u každého z nich jsou zjevné individuální rozdíly. Jednotlivá stádia jsou charakteristická odlišnými biologickými předpoklady společenskými požadavky a vztahy. Pedagog tedy potřebuje znát stádium vývoje svých žáků i předchozí vývoj. Seznámit by se měl také s následujícími stádii, aby mohl komunikovat s rodiči i prarodiči žáků. Volnočasová zařízení navštěvují především žáci, kteří chodí na základní školu. Pokud nenastanou nějaké problémy, bývá toto období vývoje klidné. Dítě rozvíjí své schopnosti, dovednosti, poznávací procesy, učí se žít ve společnosti, sportuje, seznamuje se s kulturou. Je jisté, že se v tomto období objevují i některé konflikty, ale ve srovnání s nastávajícím obdobím, které bývá vzhledem k pubertě bouřlivé, je zjevně klidnější.⁸²

⁸² Srov. ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: SPN, 1987, s. 102-103, 106-107.

2.1 Fyzický vývoj dítěte mladšího školního věku

Je důležité připomenout, že období, o které popisujeme, trvá v období od 6 – 7 let, jelikož dítě nastupuje do školy, do 11 – 12 let, kdy se často objevují první znaky pohlavního dospívání. A to proto, že předešlé období bylo převratné z pohledu celkového vývoje a nastávající je bouřlivé vlivem pubescence, jak už jsem zmínila.⁸³

Toto období je označováno různými pojmy. Například S. Freud a E. H. Erikson označili tuto dobu za období latence. J. Piaget se zaměřil na kognitivní stránku člověka a označuje toto stádium za období konkrétních operací. L. Kohlberg se naopak zaměřil na morální stránku jedince a nazývá ho obdobím konvenční morálky.⁸⁴

Období je charakteristické nápadným růstem do výšky. Vývoj kostry ještě není konečný. Stále se tvaruje páteř, srůstají kosti lopatkového a pánevního pletence, mění se tvar lebky. Ani osifikace kostí není dokončena. Z těchto důvodů je nutné zaměřit se na rovnoměrné zatížení těla. V opačném případě by mohlo dojít k vadnému držení těla. Svalstvo a vnitřní orgány zvyšují svůj objem. Nadále se diferencují nervové buňky v mozku. Jedinec je snadno unavitelný a potřebuje dostatečný odpočinek. Na straně druhé má velkou potřebu pohybu. Dítě se do osmého roku ještě nezajímá o výkon, ale spíše o samotný spontánní výkon.⁸⁵

Na tělesném vývoji dítěte jsou závislé veškeré pohybové schopnosti. V mladším školním věku je však fyzický vývoj rovnoměrný. Vlivem rychlejšího růstu v předškolním období jsou dnes děti v průměru větší, než byly dříve. Podstatný je především rozvoj jemné i hrubé motoriky. Pohyby dětí jsou rychlejší a koordinovanější. Zároveň se také zvyšuje svalová síla. Proto se u těchto dětí objevuje větší zájem o sportovní aktivity. Ty totiž vyžadují zvýšenou obratnost, vytrvalost a sílu. Motorické výkony závisí také na vnějších podmínkách. Pokud je vhodně podporujeme, mají rychlejší a diferencovanější přístup. To, jak rodiče své děti povzbuzují nebo tlumí, vede k rozdílům v pohybových dovednostech mezi dětmi. Nižší výkony podávají děti, jež jsou omezované či tělesně slabé. To způsobí snížení zájmů o pohybové aktivity. Děti v tomto věku si již dobře uvědomují své zdary a nezdary a mohou tyto své dovednosti měřit s výkony ostatních. Tělesná síla a obratnost ovlivňují postavení jedince

⁸³ Srov. LANGMEIER, J. ; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 1998, s. 117.

⁸⁴ KOHOUTEK, R. Vývojově psychologická teorie S. Freuda, E. H. Eriksona, J. Piageta a L. Kohlberga. In *Psychologie v teorii a praxi* [online]. 12. 2. 2010 [cit. 31. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <<http://rudolfkohoutek.blog.cz/1002/vyvojove-psychologicke-teorie>>.

⁸⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 25-26.

ve skupině. Fyzicky slabší jedinci bývají častěji samotáři. Někteří umí své nedostatky vyrovnávat jinak, především aktivitou, pro kterou mají vlohky.⁸⁶

Vlivem nesprávné výživy, zanedbávání hygieny a zdravotní péče, nedostatkem všestranných podnětů např. v citové oblasti může dojít k některým poruchám tělesného vývoje dítěte.⁸⁷ Proto se v zájmových tělovýchovných aktivitách zaměřujeme na různorodá tělesná cvičení. Tělesná cvičení mají nenahraditelnou úlohu při utváření lidských vlastností (pohybové schopnosti, tělesná zdatnost, tělesné zdraví). Pozornost věnujeme utváření kladných tělocvičných postojů, přesvědčení a motivů.⁸⁸

⁸⁶ Srov. LANGMEIER, J. ; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2006, s. 120.

⁸⁷ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 26.

⁸⁸ Srov. SPOUSTA, V. A KOL. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: MU, 1998, s. 28-29.

2.2 Psychický a sociální vývoj dítěte mladšího školního věku

Psychický vývoj je ovlivněn prostředím, vyučováním, rodinou a přípravou na činnosti. S vyzráváním smyslových orgánů se zdokonaluje dětské vnímání. Lépe vnímá názorné a živé, ale vnímání času a prostoru zůstává nepřesné. Percepce je cílevědomější, systematictější a přechází v pozorování.⁸⁹

Pokroky pozorujeme zejména ve zrakovém a sluchovém vnímání. Proto je jedinec pozornější, vytrvalejší, pečlivější a důkladně vše prozkoumává. Je také dobrým a kritickým pozorovatelem. Prozkoumává celek až do detailu.⁹⁰

Vývoj řeči kvalitativně ovlivňuje rozvoj chování a prožívání. Je předpokladem úspěšného učení, pamatování a pochopení. V mladším školním věku roste výrazně slovní zásoba, složitost vět a jejich stavba. Vlivem školního vyučování se na vyšší úroveň dostává i užívání gramatických pravidel. Aktivní slovní zásoba stále stoupá. Žák si osvojuje nové významy slov a užívá je s porozuměním. Významný je také pokrok v artikulaci. Problémy, které u dětí přetrvávají většinou mizí během prvního roku školní docházky. Nesmíme však zapomínat, že mezi jednotlivci jsou interindividuální rozdíly. Vývoj řeči podporuje rozvoj paměti. Krátkodobá i dlouhodobá paměť se stávají stabilnější. Podstatná je pro dítě lepší schopnost reprodukce na naučené látce. Zlepšování paměti je podmíněno vyšším počtem osvojených znalostí. Jedinec začíná užívat různé paměťové strategie.⁹¹

Paměť dětí je konkrétní, názorná a mechanická, která je na lepší úrovni. Stále více se uplatňuje paměť logická. Prostřednictvím výuky čtení a psaní se zdokonaluje také zraková. S pamětí souvisí i rozvoj myšlení. Myšlení je konkrétní a zaměřuje se na řešení obvyklých denních problémů. Až později se soustředí na události minulé i budoucí. Dítě se učí analyzovat a osvojuje si i syntézu. Prostřednictvím podobností a odlišností poznává schopnost poznávání zobecnění a vyčleňování. Procesy těchto jevů jsou náročné a žák si je osvojuje postupně. Problémy se objevují v chápání složitějších vztahů a symbolů. Stále ještě není schopno pochopit abstraktní pojmy.⁹²

Pozornost bývá z počátku snadno rozptýlitelná a později se zlepšuje. Vedle pozornosti bezděčné se rozvíjí pozornost záměrná. Záměrné soustředění bývá velmi krátké, proto je vhodné užívat motivaci a pestré činnosti, které podporují pozornost

⁸⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 26.

⁹⁰ Srov. LANGMEIER, J. ; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 120-121.

⁹¹ Srov. LANGMEIER, J. ; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 122-124.

⁹² Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 27.

bezděčnou. Vhodné je též užívat pestré druhy a formy činnosti, které u dětí vyvolávají menší únavu.⁹³

Oblast emočního vývoje je charakterizována zvýšením emoční stability a odolností proti zátěži. Tyto děti jsou optimisté. Jsou schopny chápat emoční prožitky a dávat najevo způsob jejich interpretace. Lépe rozumí svým pocitům, rozlišují jejich kvalitu, intenzitu a délku trvání. To je dáno rozvojem emoční inteligence.⁹⁴

Dítě zjišťuje, že některé pocity lze před okolím skrýt. Objevuje se schopnost rozumět ambivalentním citům. Avšak až ke konci tohoto období si uvědomuje přítomnost různých protikladných emocí. Emoční vývoj je závislý na sociálních zkušenostech jedince.⁹⁵

U dítěte tohoto věku převažují hlavně kladné city. Jako záporný cit vystupuje do popředí především strach, který může mít reálné obavy. City bývají povrchní a nestálé, ač se ke konci období ovládnutí citových projevů vylepšuje. Měli bychom mít na paměti, že děti mají stále ještě sníženou schopnost vcítit se do pocitu druhých. V druhé polovině období se významně vyvíjí vyšší city (intelektuální, estetické, morální). Významnou složkou těchto citů jsou i city sociální.⁹⁶

Vstup dítěte do školy je jedním z důležitých hledisek socializace. Tento věk je další fází, ve které se dítě připravuje na život. Jedinec se ve škole připravuje na svou budoucí profesi. V této vzdělávací instituci se u dětí rozvíjí vlastnosti a kompetence. Zde nachází své uplatnění především školní připravenost. Pod tímto pojmem si můžeme představit to, jak je dítě připraveno na změnu způsobu života, na nové požadavky, na další specifické sociální zkušenosti.⁹⁷

Začleněním dítěte do společnosti se učí způsobům chování, modelovat své názory a přistupovat k autoritám a spolužákům. Sociální skupiny přispívají k rozvoji základních složek socializačního procesu. Jedinec dostává příležitost poznávat vzájemné interakce. Jelikož je dítě dítěti bližší, budou jejich vzájemné reakce jiné, než reakce na dospělé. Z tohoto důvodu je pro dítě vhodná skupina dětí, protože se v ní učí sociálními reakcím (pomoc slabšímu, spolupráce, soutěživost). Ve vrstevnické skupině

⁹³ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 26.

⁹⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. dětství a dospívání*, Praha: Karolinum, 2005, s. 261-262.

⁹⁵ Srov. LANGMEIER, J. ; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 131-132.

⁹⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 27-28.

⁹⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. dětství a dospívání*, Praha: Karolinum, 2005, s. 266-267.

se lépe diferencují schopnosti sociálního porozumění. U jedince narůstá schopnost seberegulace a sebeovládání. To je dáno lepším porozuměním vlastních citů.⁹⁸

Ve školním prostředí získává nové role. Jde o roli školáka, žáka, spolužáka. Umožňuje jedinci postupnou integraci a přispívá k socializaci dítěte jiným způsobem než rodina. Dává dítěti též možnost odpoutat se od rodiny. Škola podněcuje i rozvoj dětské identity. Především jeho sebehodnocení a sebeúctu. Proces socializace sebou nese i individualizaci.⁹⁹

Děti mají zpravidla více volného času než dospělí. Činnosti, kterým se děti ve volném čase věnují, probíhají mimo vliv rodinného prostředí a dítě se osamostatňuje. Míra samostatnosti je u každého dítěte individuální. V tomto čase má dítě možnost realizovat samo sebe. Volnočasové aktivity ovlivňují psychickou i fyzickou stránku osobnosti jedince. Fyzickou stránku rozvíjejí tělovýchovné aktivity, psychickou pak především estetické a společensko-vědní činnosti. Významnou roli tu hraje skutečnost, že tyto aktivity jsou v tomto věku pro dítě hrou či prací. Dítě je tak nevědomě pozitivně ovlivňováno. Hra má v období mladšího školního věku stále významnou úlohu a stává se pro dítě realističtější, promyšlenější a složitější. Práce má často podobu sebeobsluhy, pomoci někomu druhému nebo širší společnosti. Tím si jedinec formuje kladné morální vlastnosti.¹⁰⁰

⁹⁸ Srov. LANGMEIER, J. ; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998, s. 130-131.

⁹⁹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. dětství a dospívání*, Praha: Karolinum, 2005, s. 283-284.

¹⁰⁰ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 66-67, 90.

2.3 Vztah mezi pedagogem a dítětem ve volnočasových aktivitách

Ze zákona je pedagogický pracovník taková osoba, jež vykonává vyučovací, výchovnou, speciálně-pedagogickou či pedagogicko-psychologickou práci. Základem je přímé působení na daného jedince. V širokém významu jsou tedy pedagogičtí pracovníci nejen učitelé a vychovatelé, ale i pedagogové volného času, speciální pedagogové, psychologové, trenéři atd. Všichni by samozřejmě měli podléhat patřičnému vzdělání, které bývá u jednotlivých profesí odlišné. V rámci výchovy ve volném čase nacházejí uplatnění především pedagogové volného času a vychovatelé. Rozdíl u těchto dvou profesí je především v obsahu jejich činnosti a v poslání. Pedagogové volného času působí v domech dětí a mládeže a stanicích zájmových činností. Vychovatele nalezneme v zařízeních vzdělávacího typu (školní družina nebo klub), domovech mládeže, zařízení pro ústavní péči, školy v přírodě. Práce v jednotlivých zařízeních je v určité míře odlišná. U obou je ale podstatné pedagogické ovlivňování volného času.¹⁰¹

Z jednotlivých kvalit pedagoga vyplývá jeho autorita. Sama autorita je přímo závislá na vztahu pedagogického pracovníka a jeho svěřenců. Pedagog ji získává prostřednictvím svědomité práce, kultivovanými projevy, sebekontrolou, seberegulací, úsilím sebevzdělávat se. Ztratit je však může velice rychle a snadno. Především tehdy, pokud selže a zklame očekávání svých svěřenců. Znovu nabývání autority je nesnadné a dlouhodobé. Pedagog by měl brát také zřetel na věk vychovávaných. Požadavky na něj se u jednotlivých vývojových stádií liší. Děti mladšího školního věku dávají u pedagoga přednost schopnostem vytvořit příjemnou atmosféru. S přibývajícím věkem se pak nároky na jeho schopnosti zvyšují.¹⁰²

U pracovníků volného času vycházíme z jeho osobních předpokladů a individuálního přístupu. Důraz je kladen na tvořivost, ovládnutí zájmové činnosti, vlastní zaujetí, pedagogické mistrovství a jistě i na sebekritičnost. V taxonomii nalezneme tyto typy pracovníků:¹⁰³

- „mládežnický vedoucí“ – Je to o něco málo starší osoba, než jsou jeho svěřenci. Dá se označit jako začátečník, který se neustále vyvíjí. Má v sobě hodně elánu, zájmu

¹⁰¹ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 130.

¹⁰² Srov. SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 135.

¹⁰³ Srov. VÁŽANSKÝ, M. ; SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995, s. 81- 82.

a iniciativy. Vcítí se do potřeb dětí, dokáže nadchnout. Je schopen vykonat kvalitní a záslužnou práci.

- kvalifikovaný učitel – Je charakterizovaný profesionální přípravou. Zná dobře cíle a metody práce. Zastává odpovědný přístup. Má předpoklady stát se dobrým pracovníkem. Občas bývá poznamenán ustálenými, zažitými, opakovanými způsoby jednání.
- pedagogicky nekvalifikovaní dospělí – Vychází z vlastních zážitků a vzpomínek. Doplnuje rodičovské zkušenosti laickým úsudkem. Jeho kvalitou je humanistický přístup k vedení. Po doplnění teoretických znalostí vykonává uspokojivé výsledky.
- zralý, zkušený, pracovník – Vychovatelskou práci považuje za životní poslání. Obrací se jak k pedagogickým znalostem tak lidským zkušenostem. Nedirektivně a bez autoritativních prvků buduje vztah mezi oběma stranami. Jedná lidsky, moudře, a účinně. Představuje jakýsi ideál pedagogického pracovníka.¹⁰⁴

Pro roli pedagoga volného času je třeba získat několik základních předpokladů. Jedním z hlavních je jistě kladný vztah k dětem. Ten se projevuje v empatii k druhým, v efektivním vyjednávání s dětmi, ve vhodném motivování k činnosti, v radosti a povzbuzování. Vychovatel by měl být fyzicky zdatný, měl by si umět hrát a ze hry se těšit. Posuzování pedagogických pracovníků je souborem několika faktů. Pohlížíme na celkový vzhled (oblečení, líčení), vystupování, gesta a mimika. Nejdůležitější je však samotná komunikace s dětmi. Mezi oběma stranami dochází vlivem každodenního styku k postupnému poznávání a sblížování. Vztah, který vznikne, se může vyvíjet jak kladně tak záporně. Tím je ovšem ovlivněna úspěšnost pedagogického působení. Kladný vztah dítěte a vychovatele podněcuje důvěru. Pedagogický pracovník svým naladěním a postoji k životu utváří atmosféru v daném zařízení.¹⁰⁵

Vztahy se vyvíjí především díky komunikaci. Na začátku každého vztahu je nějaký kontakt. Je důležité, aby vychovatel uměl zaujmout mladého člověka. Tím, že ho přivádíme k poznání a přijímání hodnot se projeví výchovné působení. Důležité u těchto hodnot je to, aby je jedinec mohl cítit, zažít a vidět v celé praxi pedagoga. Vznik přirozených vztahů je také podmíněn velikostí skupiny. Lépe se utváří vztahy v menší skupině. Na počátku vztahů je jakási touha poznávat, ovšem na konci je jistý závazek, věrnost.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Srov. VÁŽANSKÝ, M. SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno: Paido, 1995, s. 82-83.

¹⁰⁵ Srov. PÁVKOVÁ, J. HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 32-33.

¹⁰⁶ Srov. HÁJEK, B. HOFBAUER, B. HRDLIČKOVÁ, V. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 53.

Ve výchově mimo vyučování je proces učení odlišný než při vyučování. Ve škole si žáci osvojují již hotové zobecněné skutečnosti v podobě teoretické. Následně dle možností mohou tyto získané zkušenosti aplikovat do praktické situace. To vše je realizováno převážně slovní formou. Prostřednictvím volnočasových aktivit, mohou děti získávat poznatky a zkušenosti přímo v praktických činnostech. To podněcuje žáky k tomu, aby si vytvářeli své vlastní nové poznatky. Vzhledem k těmto skutečnostem je i práce pedagoga volného času a učitele ve třídě odlišná. Pedagog volného času má být, na rozdíl od učitele, dítěti především přítelem a rádcem. Dítě s ním sdílí úspěchy i neúspěchy a objektivně společně hodnotí. V době výchovy mimo vyučování je více prostoru a možností pro individuální působení pedagoga, proto dobrý pedagog dokáže najít pro každého činnosti, které ho zaujmou a baví.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 73-75.

3 Instituce zajišťující volnočasové aktivity

Výchova mimo vyučování se odehrává v rámci určité instituce.¹⁰⁸ Ve školském zákoně jsou do zařízení pro zájmové vzdělávání zařazena střediska volného času, školní družiny, školní kluby. K ubytovacím a výchovným zařízením se řadí domovy mládeže, internáty a školy v přírodě. Práce v těchto zařízeních se liší od vzdělávacího procesu ve škole. Zájmové činnosti jsou založeny na dobrovolnosti a samostatných rozhodnutích jedince. Dítě zde také neobdrží žádná vysvědčení či osvědčení. Program aktivit podléhá skutečnému zájmu dítěte a velký prostor tu má i individuální přístup a vlastní pracovní tempo. Pedagogický pracovník využívá různé formy metody práce vzhledem k časové neohraničenosti. Zájem a tvořivost jsou podporovány možnostmi změny prostředí. Pracovníci mohou využívat rozmanitých prostorů než jsou tradiční školní učebny. Všechna tato zařízení jsou ovšem součástí vzdělávací soustavy. Nalezneme je také v rejstříku škol a školských zařízení. Jejich úkolem je tvorba vlastního školního vzdělávacího plánu.¹⁰⁹ Do volnočasových institucí řadíme rovněž jazykové školy a ZUŠ. V těchto zařízeních žák po ukončení dané etapy vysvědčení nebo osvědčení obdrží.

Volnočasová zařízení se řídí vzdělávacími standardy a tvoří svůj školní vzdělávací program. V současné době nalezneme Rámcové vzdělávací programy pro jazykové školy, umělecké obory základního uměleckého vzdělávání a Metodiku pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání.

Volnočasová zařízení můžeme také klasifikovat. Základní rozdělení je na Školská zařízení pro zájmové vzdělávání (SVČ, školní družina), Školská výchovná a ubytovací zařízení (domov mládeže), Výchovná zařízení pro ústavní výchovu (dětský domov), Nestátní neziskové organizace (Skaut, Pionýr, Sokol...), Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež a Živnostenské podnikání k dětem a mládeži. Pro děti mladšího školního věku jsou aktuální především instituce spadající pod školská zařízení pro zájmové vzdělávání, Nestátní neziskové organizace a Živnostenské podnikání pro děti a mládež.

¹⁰⁸ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 111.

¹⁰⁹ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 141-142.

3.1 Školní družiny

Řadíme je mezi školská zařízení výchovy mimo vyučování a patří k nejčtenějším. Je přechodem mezi výukou a pobytem doma. Práce pedagoga zde má svá specifika, především proto, že práce v družině není pokračováním vyučování. Z pohledu veřejnosti plní pouze funkci sociální. Je důležité připomenout, že dětem zabezpečuje mimo jiné i odpočinek, rekreaci a zájmové aktivity. Doba v ní strávená je vymezena dobou po skončení vyučování a odchodem domů nebo na jiné mimoškolní činnosti. Pro její fungování jsou stanoveny určité podmínky personální, materiální, řídicí a kontrolní. Do školní družiny jsou děti přihlášeny k pravidelné docházce. Zapsány jsou do ní především žáci prvního stupně základní školy. V rámci družiny se zřizují i zájmové kroužky, do kterých mohou chodit i ti, kteří do ni nejsou přihlášení. Vést tyto kroužky mohou vychovatelé, učitelé, rodiče i jiní spolupracovníci.¹¹⁰

Družiny mají dobré předpoklady k pedagogickému ovlivňování volného času dětí. To je dáno tím, že dochází k pravidelnému a téměř každodennímu styku žáka a vychovatele. Ti zde mohou působit na žáky bez ohledu na jejich rodinné zázemí. Pracovníci také spolupracují s ostatními pedagogy i s vedením školy. Rozvrh činnosti je sestaven v souvislosti s duševní hygienou. Je nutné střídání klidných a pohybových aktivit, práce a odpočinku, organizace a spontánnosti. Režim samozřejmě zahrnuje i uskutečňování výchovných záměrů. Nezbytné je vyhovět potřebám, zájmům a individuálním zvláštnostem dítěte.¹¹¹

Základním požadavkem rodičů je naplňování volného času jejich dětí. Posláním je ovšem vytvořit návyky pro účelné trávení volného času. Děti by měly získat i dostatek informací o různých zájmových činnostech. V družině mají své zastoupení výchovné, vzdělávací a rekreační činnosti, které jsou prostupovány aktivitami odpočinkovými a přípravou na vyučování. Přičemž úkolem činností odpočinkových je zmírnit a odstranit únavu. Řadíme je podle potřeby kdykoli v průběhu celého dne. Dle potřeby dětí může jít o klid na lůžku, stejně tak o aktivity jako je předčítání, poslech, námětové hry, klidné zájmové činnosti. Jejich začlenění do denního režimu dítěte plní psychohygienické poslání. Také aktivní odpočinek může sloužit k obnově sil. K tomu jsou určeny náročnější pohybové a sportovní hry, turistické a manuální prvky. Jsou

¹¹⁰ Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 9-10.

¹¹¹ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 113-114.

realizovány především venku ve skupinách. Jejich účelem je odstranit únavu po soustředění z vyučování. Proto se mohou jevit tyto činnosti jako rušnější. Pro odpočinek mohou žáci využít i zájmových aktivit. Ty rozvíjejí osobnost dítěte. Jedinec se zde realizuje, poznává, rozvíjí pohybové dovednosti. Přináší jim radost a uspokojení. Vše vychází ze zájmu dětí. Jsou rovněž vhodným vyplněním volného času, můžeme tedy mluvit o jeho smysluplném vyplnění. Při nenaplnění volného času často dochází k různým patologickým činnostem.¹¹²

Příprava žáků není povinně zařazována do režimu jako závazná. Pouze žákům tuto přípravu v rámci svého fungování umožňuje. Je to jedna z alternativních činností a zahrnuje oblast, která se školními povinnostmi souvisí. Jde o úkoly typu – vypracování písemných domácích úkolů, procvičování učiva za pomoci her, upevňování poznatků a nalézání souvislostí v praxi, získávání doplňujících poznatků atd. Podstatou je vybavit žáky tak, aby vědomosti dokázali užívat v praktických činnostech. Pro rozšiřování poznatků může družina využívat oproti škole nespecifických forem jako je vycházka, exkurze, besedy, experimentování, didaktické a námětové hry a různé informační zdroje. Pro žáky, kteří doma nemají dobré podmínky pro přípravu na vyučování, je splnění domácích úkolů žádoucí. Může to u těchto dětí vést až ke zlepšení jejich výsledků. Tato příprava by měla být prokonzultována i s rodiči dítěte a třídními učiteli. Vychovatel nesmí opomenout, že tuto činnost nemůže řadit hned po příchodu do družiny. Nejprve si musí dítě odpočinout. Vychovatelka využívá při této činnosti svá specifika při práci. Musí se přesvědčit, zda dítě úkol pochopilo a zda ví, jak při plnění postupovat. Do plnění úkolu ale nezasahuje. Jestliže dítě potřebuje pomoci, poskytne mu radu. Měla by též zkontrolovat, jak dítě úkol vypracovalo. Chyby, které žák udělal si opravuje a vyhledává sám. Tak ho vede vychovatelka k samostatnosti. V žádném případě ale nezastupuje učitele.¹¹³

¹¹² Srov. PÁVKOVÁ, J. ; HÁJEK, B. A KOL. *Školní družina*. Praha: Portál, 2007, s. 16.

¹¹³ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 145-147.

3.2 Střediska pro volný čas dětí a mládeže

Jako střediska pro volný čas dětí a mládeže označujeme domy dětí a mládeže (DDM) a stanice zájmových činností. Střediska mají širokou zájmovou působnost. Naplňují rekreační a výchovně-vzdělávací funkci. Jsou součástí sítě školských zařízení a mají nárok na státní příspěvek. Zřizovatelem se může stát školský úřad, obec, církev, jiný subjekt. Snaží se pokrývat všechny zájmové oblasti (společensko-vědní, esteticko-výchovné, tělovýchovné, technické, přírodovědné a turistické). Pro tato střediska jsou stanoveny následující činnosti: pravidelná a příležitostná činnost, nabídka spontánních aktivit, organizace soutěží a přehlídek, práce s talentovanou mládeží, prázdninová talentovaná činnost a odborná pomoc.¹¹⁴

Pravidelné zájmové aktivity jsou organizovány v kroužcích (rybářský, čtenářský) zaměřující se na vnitřní život, v souborech (pěvecký, taneční) směřující k veřejné produkci, v klubech (filmový), v oddílech (tělovýchovný) a v kurzech (vaření, výpočetní techniky), které mají omezenou dobu trvání. V závěru školního roku bývá veřejnost seznámena s výsledky práce těchto zájmových útvarů. Příležitostné činnosti zahrnují aktivity jako jsou soutěže, turnaje, přehlídky, výlety, zájezdy atd. Soustředí se na příležitostné či cyklické akce, které jsou časově určeny a řízeny pedagogem. Specifickou formou takovýchto aktivit jsou příměstské prázdninové tábory. Spontánní činnosti jsou nepřímo ovlivňovány pedagogy a nemají stanovený začátek ani konec. Jsou přístupné pro všechny zájemce dle jejich momentálního zájmu. Jako příklad si uvedme dětské herny, čítárny, posilovny, sportoviště apod. Pedagog je zde především kvůli bezpečnosti, vystupuje i jako rádce. Při práci s talentovanou mládeží využíváme specifické formy. Vhodné je vytvářet speciální zájmové útvary, zadávat a řešit nejrůznější tématické úkoly, zvýšit nabídku spontánních aktivit. Své uplatnění nalézají tito jedinci při odborných a jiných soustředěních, expedicích, atd.¹¹⁵

Stanice zájmových činností mají své specifikum. Zabývají se pouze jednou ze zájmových oblastí. Jejich služby využívají děti, studenti, pedagogové, rodiče i jiní zájemci. Některé činnosti jsou finančně hrazeny. Výši stanovuje ředitel s ohledem

¹¹⁴ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 121-122.

¹¹⁵ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 122-124.

na finanční náročnost. Výše uvedené formy zájmového vzdělávání jsou přesně stanoveny vyhláškou.¹¹⁶

Střediska pracují celoročně, některé jejich akce se uskutečňují i o sobotách a nedělích. Jejich práce se zaměřuje i na ohrožené sociální skupiny. Během činností je také možné provádět integraci handicapovaných, což je považováno za úspěšné. Subjekty plní i prevenci sociálně-patologických jevů.¹¹⁷

¹¹⁶ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 142-144.

¹¹⁷ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; HRDLIČKOVÁ, V. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 125.

3.3 Základní umělecké školy (ZUŠ)

Základní umělecké školy mají u nás již dlouhodobé tradice. Rozvíjí zájmy a nadání v různých oborech. Můžeme si uvést například oblast hudební, výtvarnou, taneční a dramatickou.¹¹⁸

ZUŠ poskytují základy v hudebním, výtvarném, dramatickém a tanečním vzdělání. Hudební obor dává žákovi možnost užívat hudbu jako prostředek komunikace a uměleckého vyjádření. Dítěti je umožněno realizovat se v individuální interpretaci, skupinové interpretaci a nauce o hudbě. Jedinec se může zaměřit na hru na hudební nástroje, sólový zpěv, sborový zpěv, elektronické zpracování hudby, skladbu. Cílem je vychovat interpreta a posluchače, který umí využít hudební teorii v praxi. Pro výuku je třeba zajistit učebnu s didaktickými pomůckami, hudebními nástroji a odbornou literaturou.¹¹⁹

Výtvarný obor nabízí žákovi nové možnosti vyjadřování za pomoci výtvarných prostředků. Dítě získává přehled o výtvarném umění, učí se vnímat vlastní tvorbu a vyhraňuje si vlastní výtvarný názor. Jedinec rozvíjí své myšlení, vnímání, představivost, tvořivost a estetické cítění. Schopnosti, které si dítě prohlubuje, dotváří jeho osobnost. Osvojuje si též základní vyjadřovací prostředky a obrazové znaky. S tím souvisí schopnost pojmenovávat a porovnávat prvky výtvarného jazyka a spojit s nimi své pocity a myšlenky. Ve skupině ostatních se učí respektovat názory a výtvarné projevy druhých. Po technické stránce dokáže používat a kombinovat materiály a nástroje. Dítě si vytváří celoživotní vztah k výtvarné kultuře. Pro realizaci je zapotřebí zajistit stejné podmínky jako u oboru hudebního (učebnu, výtvarné materiály a nástroje, odbornou literaturou, didaktické pomůcky).¹²⁰

Taneční obor rozvíjí jedince po stránce tělesné i duševní za pomoci pohybových a tanečních aktivit. Cílem je získat taneční základy, které dávají dítěti možnost uplatnění při různých neprofesionálních akcích. Důležité je, že se žák také seznamuje se stavbou a strukturou svého těla. Jedinec se i lépe orientuje v prostoru a poznává zákonitosti pohybu. Pro realizaci tanečních aktivit je důležité zajistit prostorný, větratelný sál, který

¹¹⁸ Srov. HOFBAUER, B.: *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004, s. 87.

¹¹⁹ Srov. MŠMT. Rámcový vzdělávací program pro umělecké obory základního uměleckého vzdělávání. In *Asociace základních uměleckých škol České Republiky* [online]. Praha : VÚP, 27. 8. 2007 [cit. 2011-03-31], s. 15-16, 18-20. Dostupné z WWW: <www.azus-cr.cz/rvp/rvp%20zuv_1.pil_07.doc>.

¹²⁰ Srov. MŠMT. Rámcový vzdělávací program pro umělecké obory základního uměleckého vzdělávání. In *Asociace základních uměleckých škol České Republiky* [online]. Praha : VÚP, 27. 8. 2007 [cit. 2011-03-31], s. 36-38. Dostupné z WWW: <www.azus-cr.cz/rvp/rvp%20zuv_1.pil_07.doc>.

je vybavený vhodnou podlahou, doprovodným hudebním nástrojem, potřebným náčiním, učebními pomůckami a audiovizuální technikou.¹²¹

Jako poslední si připomeňme obor dramatický. Zde se děti realizují prostřednictvím tvořivých dramatických činností. Jsou to hlavně činnosti pohybové, mluvní, herecké, loutkářské, dramaturgické, hudební a výtvarné. Existují ještě takzvané činnosti slovesné tvorby (tvořivé psaní), které rozvíjí umělecké vlohy žáka. Stává se tak významným nástrojem pro rozvoj schopností vnímat druhé, vnímat jejich jednání a řešit různé sociální situace. Důležité pro jedince je ale rozvoj sebepoznání a sebekontroly. Základem činnosti je dramatická hra, která pracuje s výrazovými prostředky i ostatních druhů umění (literárního, výtvarného, hudebního). Dokáže je také vzájemně propojovat. Výsledkem je schopnost žáka vytvářet a sdělovat lidské vztahy a myšlenky v nějakém čase a prostoru. Pro realizaci v tomto oboru je zapotřebí mít opět vhodnou učebnu, osvětlovací a audiovizuální techniku, nástroje a materiál pro tvorbu potřebných rekvizit, odbornou literaturu.¹²²

¹²¹ Srov. MŠMT. Rámcový vzdělávací program pro umělecké obory základního uměleckého vzdělávání. In *Asociace základních uměleckých škol České Republiky* [online]. Praha : VÚP, 27. 8. 2007 [cit. 2011-03-31], s. 41-43. Dostupné z WWW: <www.azus-cr.cz/rvp/rvp%20zuv_1.pil_07.doc>.

¹²² Srov. MŠMT. Rámcový vzdělávací program pro umělecké obory základního uměleckého vzdělávání. In *Asociace základních uměleckých škol České Republiky* [online]. Praha : VÚP, 27. 8. 2007 [cit. 2011-03-31], 46-48. Dostupné z WWW: <www.azus-cr.cz/rvp/rvp%20zuv_1.pil_07.doc>.

3.4 Další instituce

Mezi další volnočasové instituce řadíme Školská výchovná a ubytovací zařízení, Výchovná zařízení pro ústavní výchovu, Nestátní neziskové organizace a Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež.

Školská výchovná a ubytovací zařízení umožňují jedincům vzdělávání a zájmové činnosti mimo vyučování, výchovu, celodenní stravování i ubytování. Řadíme sem například domovy mládeže (DM), internáty a školy v přírodě. K výchovným zařízením pro ústavní výchovu řadíme diagnostické ústavy, dětské domovy, výchovné ústavy a dětské domovy se školou.¹²³

Jako nestátní neziskové organizace, které pracují s dětmi a mládeží, označujeme organizace dětí a mládeže a občanská sdružení. Vyskytují se téměř na celém území republiky. Jako příklad si můžeme uvést Skaut, Sokol, zájmová sdružení hasičů atd. Zakládat je mohou občané a právnické osoby. Organizace tvoří důležitý prvek při tvorbě žádoucí nabídky pro využívání volného času a obohacují tak výchovně vzdělávací činnost.¹²⁴

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež plní funkci především sociální. Obrací se k dětem a mládeži jež se ocitají v obtížné životní situaci, ohrožují je patologické jevy, jejich životní styl společnost neakceptuje. Snaží se zlepšit kvality jejich života. Cílem je také snížit sociální rizika, umožnit lepší orientaci v sociálním prostředí, vytvářet podmínky pro řešení nepříznivých situací. Klient se zde neregistruje, může být anonymní a kdykoli přijít a odejít. Všechny činnosti jsou bezplatné. Jsou nabízeny tyto služby – volný vstup a pobyt v zařízení, volnočasové aktivity, sociální služby, aktivity a činnosti zaměřené na prevenci.¹²⁵

Blíže bych se ráda věnovala organizacím Skaut a Sokol. Při výzkumu v praktické části se ukázalo, že tyto organizace stále naplno fungují a věnují se dětem ve volném čase.

Skaut, jak jsem již zmínila, řadíme mezi nestátní neziskové organizace. Je určen pro děti a mládež. Důležité je, že se zde žáci neustále něčemu učí a pracují na sobě. Činnost je zaměřena na hodnotovou výchovu a zároveň vychází vstříc individuálním

¹²³ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 147-149.

¹²⁴ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 149-150.

¹²⁵ Srov. HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008, s. 150-152.

zájmům jedince. V programu nalezneme pestré činnosti. Náplní je celá řada aktivit z oblastí sportu, vědy a techniky, kultury, přírody a dalších. Členové skautu se dělí do tří skupin. Je tak zachován požadavek rozdílného přístupu k různým věkovým kategoriím. První skupinu tvoří Světlušky a Vlčata (6 – 10 let), kam spadají žáci mladšího školního věku, druhá skupina náleží dětem ve věku 11 – 15let (Skauti a Skautky) a mladiství nad 15let řadíme do třetí skupiny Rangers a Roveři. Podoba činností se v jednotlivých oddílech může lišit a uskutečňovat se zvláště pro chlapce a dívky. Program vždy odpovídá zájmům dětí daného věku. Dětem mladšího školního věku jsou určeny činnosti, ve kterých poznávají svět kolem sebe. Vyvrcholením celoroční činnosti bývají letní tábory pro děti.¹²⁶

Sokol patří mezi nejstarší tělovýchovné organizace v ČR. Brzy se rozšířila po celém našem území. Posláním a zároveň cílem této organizace je přispívat k všestrannému rozvoji člověka po stránce tělesné i duševní. Svým zaměřením měl Sokol vliv na formování národního cítění. Základní organizační jednotkou jsou tělocvičné jednoty. Sokol nabízí zájemcům rozsáhlý program pro využití volného času. Svými tělovýchovnými a sportovními aktivitami zvyšuje fyzickou zdatnost všestranného charakteru. Podílí se také na kulturním a společenském životě. Spojení kulturní a tělovýchovné oblasti je pro Sokol typické. Jedinci se sdružují ve sportovních oddílech v různých odvětvích sportu. O zájmovou, kulturní a společenskou činnost pečují cvičitelé, trenéři. Sokol usiluje o to, aby tělovýchova a sport byly součástí našeho životního stylu.¹²⁷

Známými institucemi jsou také sportovní kluby. Tyto kluby spadají pod Asociaci školních sportovních klubů České republiky. Jde o sportovní a tělovýchovné občanské sdružení založené roku 1992, které působí ve všech okresech ČR. Sdružuje žáky základních a studenty středních škol. Hlavním cílem je podněcování a podpora pohybových aktivit v době mimo vyučování. Zabezpečující veškeré sporty, pro které jsou v klubech vhodné materiální a personální podmínky. Připravují přitažlivý program, a tak vytvářejí kladný vztah k pohybové činnosti a ovlivňují utváření hodnotové orientace. Zároveň poskytují jistou alternativu pro trávení volného času. Z klubů, které

¹²⁶ Srov. *Skautský svět, Junák- svaz skautů a skautek ČR* [online]. 2011 [cit. 2011-03-31]. Pro rodiče - Pro koho je skauting?. Dostupné z WWW: <<http://verejnost.skaut.cz/cz/pro-rodice/pro-koho-je-skauting/>>.

¹²⁷ Srov. *Sokol* [online]. 2011 [cit. 2011-03-31]. Historie organizace Sokol. Dostupné z WWW: <<http://www.sokolkunvald.wz.cz/cosokol.htm>>.

se vyskytují v Jižních Čechách můžeme zmínit např. atletické, cyklistické, fotbalové, florbalové, gymnastické, kluby bojových sportů aj.¹²⁸

Mezi další instituce můžeme zařadit i domovy mládeže, dětský domov, diagnostické ústavy, výchovné ústavy aj. S těmi se ale děti mladšího školního věku v rámci svého volného času, samozřejmě za optimálních rodinných podmínek, neseťkávají.

¹²⁸ Srov. *Asociace školních sportovních klubů České republiky* [online]. 2011 [cit. 2011-03-31]. Základní informace o AŠSK ČR. Dostupné z WWW: <http://www.ftvs.cuni.cz/assk_web/?page=1>.

II PRAKTICKÁ ČÁST

K výběru tohoto tématu mne především motivovalo mé budoucí povolání. Jako učitelé se s dětmi setkáváme při vyučování a snažíme se o celkový rozvoj jejich osobnosti. Jak ale tráví žáci čas po skončení výuky? Mají zájem plnohodnotně vyplnit svůj volný čas? A jaký pohled na to mají rodiče či ředitelé vybraných základních škol? Domnívám se, že problematika volného času je v současnosti aktuálním a zajímavým tématem, a proto jsem právě na tyto otázky v rámci svého výzkumu hledala odpovědi. To, jak žáci tráví svůj volný čas, je ovlivněno jejich zájmem, rodinným zázemím a možnostmi dané volnočasové instituce zabezpečit nabídku různých aktivit, o čemž se můžeme přesvědčit i v tomto výzkumu.

1 Cíl a hypotézy výzkumu

Cíl této práce vychází z teoretických poznatků, které jsou uvedeny v teoretické části mé práce.

Jak tráví žáci mladšího školního věku svůj čas? Využívají nabídky, které se jim prostřednictvím volnočasových institucí, dostává? Jaký pohled na tuto nabídku mají rodiče dětí? Jak zabezpečují volnočasové aktivity ředitelé institucí?

Cílem praktické části této diplomové práce je zjistit prostřednictvím dotazníkové metody u rodičů žáků mladšího školního věku, zda znají nabídky volnočasových aktivit, které mohou jejich děti navštěvovat, jestli jsou spokojeni s nabídkou volnočasových aktivit v rámci jejich bydliště a zda by chtěli navštěvovat nějaký kroužek se svým dítětem. Prostřednictvím dotazníku pro rodiče je také zjišťováno, jaké kroužky jejich děti navštěvují a jaká je jejich spokojenost s nimi.

Další z dotazníků jsou určeny pro ředitele institucí volného času, konkrétně ředitelům základních škol, pod které spadají i školní družiny. Cílem je zjistit, jaké volnočasové aktivity škola nabízí a které jsou určeny pro žáky mladšího školního věku, o jaké kroužky je největší zájem, zda mají dostatek pracovníků, zda spolupracují s dalšími institucemi a další.

Hypotézy výzkumu pro rodiče byly stanoveny následovně:

- H1: Většina rodičů zná nabídku volnočasových aktivit nabízených v jejich místě bydliště.
- H2: Většina rodičů je spokojena s nabídkou volnočasových aktivit.
- H3: Většina dětí má zájem o kroužek, který se nenabízí v místě bydliště.
- H4: Většina rodičů chce navštěvovat kroužek společně se svým dítětem.
- H5: Většina rodičů by navrhla řediteli, aby nabídku volnočasových aktivit rozšířil.
- H6: Většina dětí navštěvují nějaký kroužek.
- H7: Většina žáků navštěvuje tělovýchovně zaměřené kroužky.
- H8: Ve většině případů zřizuje kroužky, které žáci navštěvují, základní škola.
- H9: Většina žáků navštěvuje kroužek v místě svého bydliště.
- H10: Většina rodičů je spokojena s cenami kroužku.
- H11: Většina rodičů a dětí je spokojena s termíny kroužků.

2 Výzkumné metody

K provedení výzkumu u rodičů i ředitelů institucí byla užitá metoda dotazníku. Dotazník patří ke specifickým metodám, které jsou užívány ve společenských vědách. Metoda byla vybrána pro svou vlastnost hromadného získávání údajů, a tak získat velké množství odpovědí od značného počtu respondentů. Základní podmínkou této metody je jasná formulace daného cíle a úkolů.¹²⁹

Pro výzkum byl vybrán dotazník anonymní. Dotazník obdrželi ředitelé, s počtem deseti otázek, a rodiče, s počtem šesti základních otázek, které byly rozšířeny o další otázky, jež se týkaly kroužků, které navštěvují jejich děti. Ke každému z kroužků (do dotazníku možno vyplnit šest kroužků) se pak vztahovalo další šest podotázek.

¹²⁹ SKALKOVÁ, J., et al. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha : SPN, 1983, s. 86-87.

3 Vyhodnocení a interpretace výzkumu

Následující část práce bude věnována vyhodnocení výzkumu. Nejdříve budou vyhodnoceny výsledky z dotazníků jednotlivých rodičů, celkem 166 dotazovaných, a následně budou zhodnoceny výsledky výzkumu u ředitelů institucí, tedy 5 ředitelů. Dotazníky, ve kterých rodiče nevyplnili některé otázky, budou zahrnuty do vyhodnocování bez příslušné nevyplněné otázky. Pro lepší představu z vyhodnocení budou jednotlivé otázky shrnuty v tabulkách, ve kterých lze také přehledně porovnávat jednotlivé výsledky.

Vyhodnocení bude udáváno v absolutních četnostech. Některé otázky budou doplněny grafem pro lepší procentuální přehlednost.

3.1 Výzkumný vzorek

K výzkumu byl vybrán záměrný vzorek. Výzkumu se účastnilo 166 rodičů žáků 3. a 4. ročníků a 5 ředitelů základních škol z Jihočeského kraje. Všechny školy jsou anonymní, proto budou v následující části zastoupeny číselnými hodnotami 1-5.

V základní škole číslo 1 bylo rozdáno celkem 44 dotazníků pro rodiče, které vyplnilo 40 rodičů. Tato základní škola se nachází v obci s rozšířenou působností s počtem cca 2 300 obyvatel s přilehlými obcemi. Mimo základní školy zde nenalezneme žádné jiné volnočasové instituce. Při škole také funguje základní umělecká škola a některé tělovýchovné organizace.

Základní škola číslo 2 si ponechala 38 dotazníků, které vyplnilo pouze 22 rodičů. Nachází se ve městě s cca 1 600 obyvateli. Ani v tomto městě není, kromě základní školy, jiná volnočasová instituce. Dobře zde ale fungují tělovýchovné organizace, sportovní oddíly.

Do základní školy číslo 3 bylo rozdáno 37 dotazníků, které vrátilo 30 rodičů. Toto město má kolem 3 300 obyvatel. Je rozděleno na několik místních částí. Náplň volného času zde zajišťuje základní škola, tělovýchovná jednota, golfový klub aj. Jiná významná volnočasová zařízení zde nenalezneme. Město má zřízenou naučnou stezku a probíhají zde nejrůznější kulturní akce.

Na základní školu číslo 4 bylo umístěno 37 dotazníků a rodiče vyplnili 25 z nich. V této obci žije cca 1 500 obyvatel. Ve městě nefungují téměř žádné organizace pro volný čas. Nalezneme zde základní školu a sportovní oddíl.

Na základní školu číslo 5 bylo rozdáno 56 dotazníků a vráceno jich bylo 49. S přílehlými obcemi má město kolem 2 700 obyvatel. Ve městě fungují různé soukromé organizace a sportovní oddíly. Významnou úlohu zde hraje také místní Městské kulturní středisko a základní škola.

Dotazníky ochotně vyplnili také ředitelé základních škol v těchto pěti městech či obcích.

3.2 Vyhodnocení a interpretace výzkumu týkajícího se rodičů jednotlivých škol

V následující části budou vyhodnoceny dotazníky (viz příloha č. 1) určené rodičům žáků základních škol.

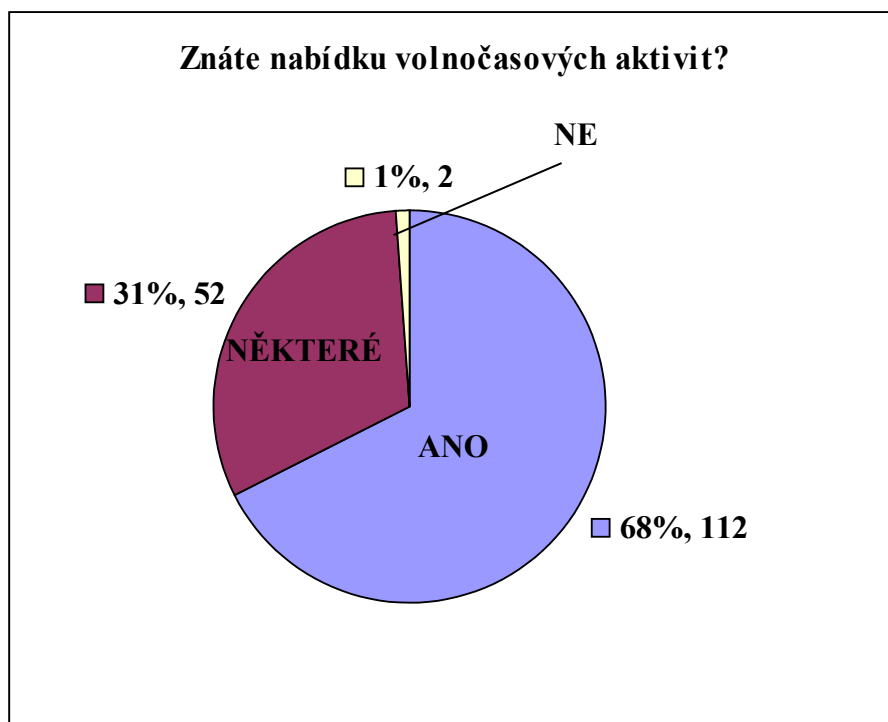
3.2.1 Nabídka volnočasových aktivit

První zjišťovanou oblastí byla znalost rodičů nabídky volnočasových aktivit, které jejich děti mohou navštěvovat (viz otázka č. 1, příloha č. 1). Je nutno připomenout, že mezi volnočasové aktivity spadá velké množství činností z oblasti estetické, přírodovědné, tělovýchovné, společensko-vědní a pracovní-technické. Zároveň je také organizuje velké množství institucí. Z toho vyplývá, že nabídka je v současné době velice široká.

Tab. č. 1

Znáte nabídku volnočasových aktivit?	Základní škola č. 1	Základní škola č. 2	Základní škola č. 3	Základní škola č. 4	Základní škola č. 5	Celkem
ANO	26	12	23	20	31	112
NĚKTERÉ	14	9	7	5	17	52
NE	0	1	0	0	1	2

Graf č. 1

K vyhodnocení otázky (Znáte nabídku volnočasových aktivit ve Vaší ZŠ, které Vaše dítě může navštěvovat?) byla stanovena hypotéza H1: Většina rodičů zná nabídku volnočasových aktivit nabízených v jejich místě bydliště.

Z výsledků vyhodnocení otázky č. 1 (viz tabulka č. 1 a graf č. 1) plyne, že 112 (68 %) rodičů z celkového počtu 166 dotazovaných zná nabídky volnočasových aktivit, které mohou jejich děti navštěvovat. Hypotéza H1 se tedy potvrdila, protože 52 rodičů (32%) uvedlo, že zná pouze některé volnočasové kroužky. Z toho vyplývá, že alespoň část z nabídky kroužků, které mohou děti navštěvovat, rodiče znají. Pouze 2 rodiče (1%) tuto nabídku neznají, což je potěšujícím zjištěním. Důvody neznalosti těchto rodičů mohou být různé. Nejvíce se nabízí možnost vlastního nezájmu rodičů, o čemž však můžeme pouze polemizovat. Můžeme tedy pozorovat, že převážná většina rodičů, zná aktivity, které jejich děti mohou navštěvovat ve volném čase. Úkolem rodičů pak je motivovat a vést své děti k smysluplnému naplnění jejich volného času.

3.2.2 Kvantita volnočasových aktivit

Další zjišťovanou skutečností bylo, zda je nabídka aktivit pro volný čas v daném městě či obci dostačující (viz otázka č. 2, příloha č. 1). Institucí, které se věnují

volnočasovým aktivitám, je mnoho. Vyjdeme-li z teoretické části této práce, můžeme jmenovat např. školní družiny, domy dětí a mládeže, střediska pro volný čas, soukromé osoby atd. Je tedy otázkou, zda se v dané obci či městě některá z těchto zařízení vyskytují. To pak samozřejmě ovlivňuje nabídku kroužků.

Tabulka č. 2

Je nabídka kroužků dostačující?	Základní škola č. 1	Základní škola č. 2	Základní škola č. 3	Základní škola č. 4	Základní škola č. 5	Celkem
ANO	28	12	24	10	25	99
NE	12	9	6	15	24	66
BEZ ODPOVĚDI	0	1	0	0	0	1

Graf č. 2

K vyhodnocení otázky (Myslíte si, že nabídka zájmových kroužků ve Vašem městě či obci je dostačující?) byla stanovena hypotéza H2: Většina rodičů je spokojena s nabídkou volnočasových aktivit.

Z výsledků vyhodnocení otázky č. 2 (viz tabulka č. 2, graf č. 2) můžeme pozorovat, že 99 rodičů (59%) je s nabídkou v jejich městě či obci spokojena. Naopak 66 rodičů (40%) ze 166 dotazovaných by uvítala lepší nabídku volnočasových aktivit. Pouze 1 rodič (1%) na otázku nedokázal odpovědět. Můžeme říci, že hypotéza se v tomto případě naplnila. Pokud se zaměříme na procentuální výsledky, zjistíme, že se v případě odpovědi ANO a NE pohybujeme kolem 50%. Stále ale převažuje spokojenost rodičů, což je potěšující. Podívám-li se na záporné odpovědi, můžeme říci, že 40% nespokojených rodičů je přece jen velice vysoké číslo. Důvody mohou být různorodé. Domnívám se, že největší vliv na nedostatečnou nabídku mají možnosti obce či města a množství institucí pro volný čas, které v nich působí.

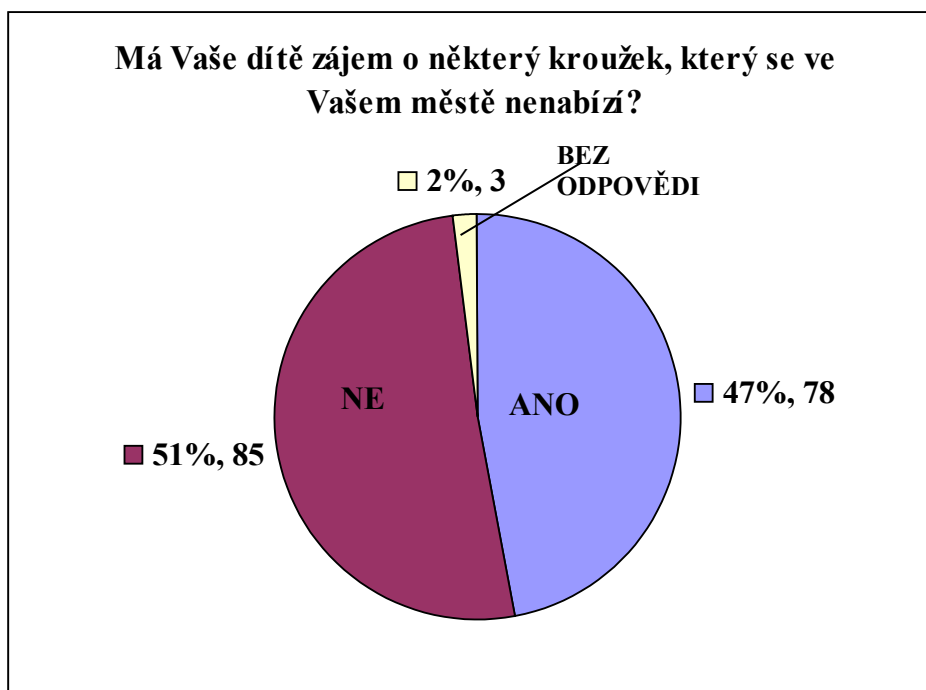
3.2.3 Zájem dětí o volnočasové aktivity

Další oblastí zkoumání byl zájem dětí o kroužky, které se nenachází v místě jejich bydliště (viz otázka č. 3, příloha 1). I tato otázka byla podmíněna tím, v jaké oblasti dítě žije. Stejně jako v předchozí otázce jde především o možnosti, které jejich město či obec nabízí. Instituce pro volný čas, které jsou zmiňovány v teoretické části v kapitole 3, se nenachází v každém městě či obci. Žáci jsou pak odkázáni na základní školy a školní družiny, které zabezpečují některé z volnočasových aktivit. V každé zkoumané oblasti se vyskytovala alespoň základní škola.

Tabulka č. 3

Jaký je zájem dětí o zájmové aktivity?	Základní škola č. 1	Základní škola č. 2	Základní škola č. 3	Základní škola č. 4	Základní škola č. 5	Celkem
ANO	13	12	10	16	27	78
NE	26	9	20	9	21	85
BEZ ODPOVĚDI	1	1	0	0	1	3

Graf č. 3

Pro vyhodnocení otázky (Má Vaše dítě zájem o některý kroužek, který se ve Vašem městě či obci nenabízí?) byla stanovena hypotéza H3: Většina dětí má zájem o kroužek, který se nenabízí v místě bydliště.

Z vyhodnocení výsledků otázky č. 3 (tabulka č. 3, graf č. 3) lze vyčíst, že zájem o kroužky, které nelze v místě bydliště navštěvovat, je vysoký. Ze 166 dotazovaných odpovědělo 78 (47%) respondentů, že by chtělo navštěvovat nějaký kroužek, který se ve městě nebo obci nenabízí. Jako časté odpovědi na otázku, o jaký kroužek se jedná, uváděli rodiče více sportovních kroužků, bojové sporty (karate), hokej, aerobic a gymnastika. Mezi dalšími, méně častými, se pak objevovaly kroužky jako hip – hop, střelecký, šachový, balet, cvičení na trampolíně aj. Naopak 85 dotazovaných (51%) uvedlo, že je s nabídkou, kterou mu poskytují instituce v jejich městě či obci, spokojeno. Hypotéza, že většina dětí má zájem o kroužek, který se v jejich místě bydliště nenachází, se tedy nenaplnila. Z grafu můžeme pozorovat, že obě odpovědi se pohybují kolem 50%, takže jsou téměř vyrovnané. Pouhé 2% se nedokázala k odpovědi vyjádřit.

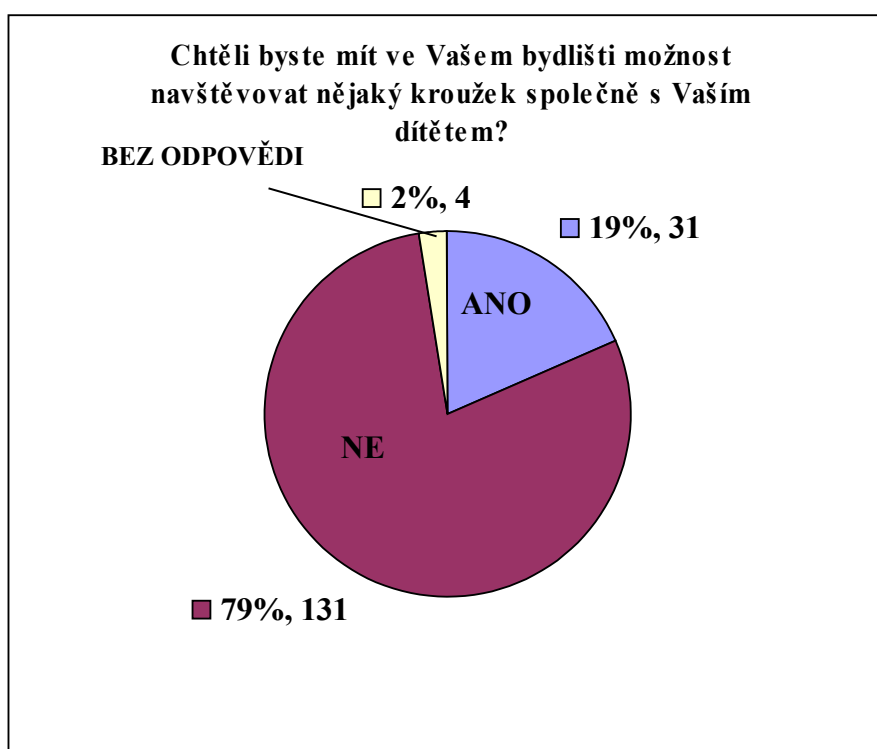
3.2.4 Návštěva kroužků rodiči

Jednou z dalších zkoumaných oblastí byl zájem rodičů o návštěvu kroužků se svými dětmi (viz otázka č. 4, příloha 1). Rodiče často vedou své děti k plnohodnotnému trávení volného času, snaží se u nich předcházet patologickým jevům a podporují jejich zájmy. Dalo by se tedy očekávat, že v rámci optimálního trávení volného času dítěte, se do toho procesu také zapojí i rodiče.

Tabulka č. 4

Mají rodiče zájem o kroužky?	Základní škola č. 1	Základní škola č. 2	Základní škola č. 3	Základní škola č. 4	Základní škola č. 5	Celkem
ANO	10	5	3	4	9	31
NE	30	17	24	21	39	131
BEZ ODPOVĚDI	0	0	3	0	1	4

Graf č. 4

K otázce č. 4 (Chtěli byste mít ve Vašem bydlišti možnost navštěvovat nějaký kroužek společně s Vaším dítětem?) byla vytvořena hypotéza H4: Většina rodičů chce navštěvovat kroužek společně se svým dítětem.

Z vyhodnocení otázky č. 4 (tabulka č. 4, graf č. 4) můžeme pozorovat, že hypotéza H4 se nepotvrdila. Převážná většina rodičů nechce navštěvovat volnočasové aktivity se svými dětmi. Celkem 131 rodičů (79%) označilo zápornou odpověď. Důvody pro takovéto označení mohou být různé. Dá se ale předpokládat, že největší vliv bude mít v tomto případě časový prostor. Rodiče často nemají tolik volného času a termíny kroužků by jim pravděpodobně také nevyhovovaly. Najde se však několik rodičů, kteří o návštěvu volnočasových aktivit se svými dětmi zájem mají. Ze 166 respondentů by chtělo trávit volný čas se svými dětmi 31 rodičů (19%). Pouze 4 rodiče se na otázku nevyjádřili.

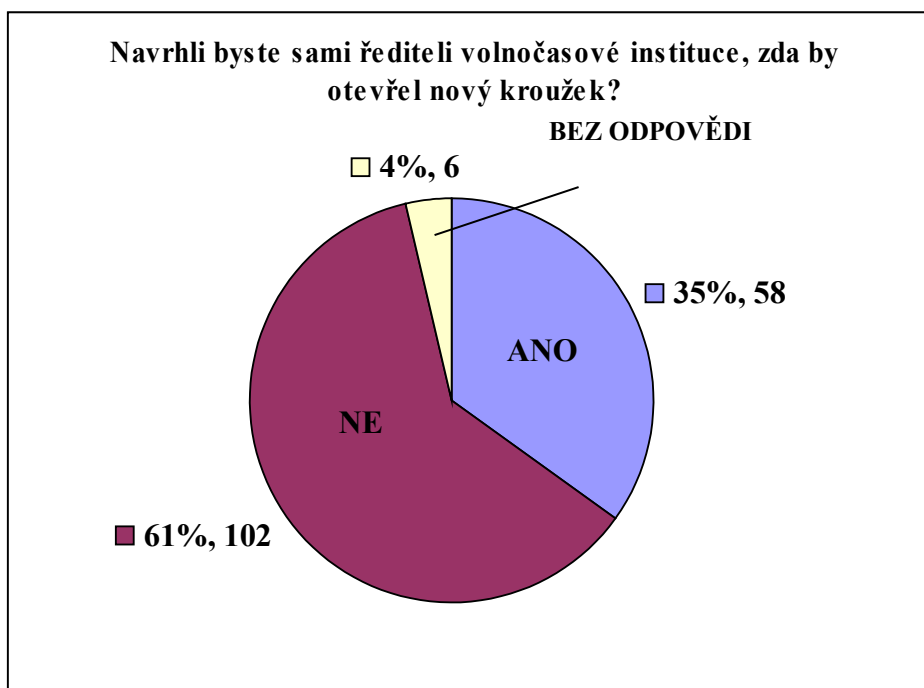
3.2.5 Návrhy rodičů na realizaci kroužků

Jednou z dalších zjišťovaných skutečností byla aktivita rodičů navrhnout řediteli volnočasové instituce otevření nového kroužku, který je podpořen zájmem dětí (viz otázka č. 5, příloha č. 1). Rodiče často znají zájmy svých dětí, mají možnost je hájit, podporovat potřeby svých dětí a sami podnítit iniciativu na založení nového kroužku, o který by byl zájem tím, že sami osloví ředitele některé volnočasové instituce.

Tabulka č. 5

Navrhli byste řediteli otevření nového kroužku?	Základní škola č. 1	Základní škola č. 2	Základní škola č. 3	Základní škola č. 4	Základní škola č. 5	Celkem
ANO	15	5	8	12	18	58
NE	24	13	22	12	31	102
BEZ ODPOVĚDI	1	4	0	1	0	6

Graf č. 5

K vyhodnocení otázky (Navrhli byste sami některému řediteli volnočasové instituce, zda by otevřel nový kroužek, o který je zájem?) byla stanovena hypotéza H5: Většina rodičů by navrhla řediteli, aby nabídku volnočasových aktivit rozšířil.

Z výsledků vyhodnocení (tabulka č. 5, graf č. 5) vyplývá, že pouhých 58 rodičů (35 %) by samo navrhlo řediteli, aby otevřel nový kroužek. Oproti tomu 102 rodičů (61%) by řediteli tuto možnost nenavrhlo. Z toho plyne, že stanovená hypotéza H5 nebyla potvrzena. Důvodem také může být to, že rodiče jsou ve většině případů spokojeni s nabídkou volnočasových aktivit, jak již také vyplynulo z výzkumu v otázce č. 2. Dalším důvodem může být také to, že sami děti nevyžadují rozšíření nabídky. Je též pravděpodobné, že rodiče nemají představu o tom, kolik dalších dětí by rádo navštěvovalo stejný kroužek, po kterém touží jejich dítě, a na základě toho nechtějí být iniciátory. I zde se 6 rodičů (4%) zřeklo odpovědi.

3.2.6 Volnočasové aktivity dětí

Poslední zkoumanou oblastí bylo, zda děti vůbec navštěvují některou z volnočasových aktivit (otázka č. 6, příloha č. 1). Většina žáků základních škol často po vyučování dochází na nejrůznější volnočasové aktivity. Od této otázky se pak dále odvíjela druhá část dotazníku.

Tabulka č. 6

Navštěvuje Vaše dítě nějaký kroužek?	Základní škola č. 1	Základní škola č. 2	Základní škola č. 3	Základní škola č. 4	Základní škola č. 5	Celkem
ANO	32	20	29	20	39	140
NE	8	2	1	5	10	26

Graf č. 6

Pro vyhodnocení otázky (Navštěvuje Vaše dítě některé volnočasové aktivity?) byla stanovena následující hypotéza H6: Většina dětí navštěvují nějaký kroužek.

Po vyhodnocení (tabulka č. 6, graf č. 6) můžeme zjistit, že hypotéza č. H6 byla naplněna. Až 140 dětí (84%) navštěvuje některý z volnočasových kroužků. Tento fakt je pro nás potěšující. Jen 26 dětí ze 166 dotazovaných (16%) nenavštěvuje žádný kroužek. To může být zapříčiněno nezájmem dětí, které si raději naplní svůj čas

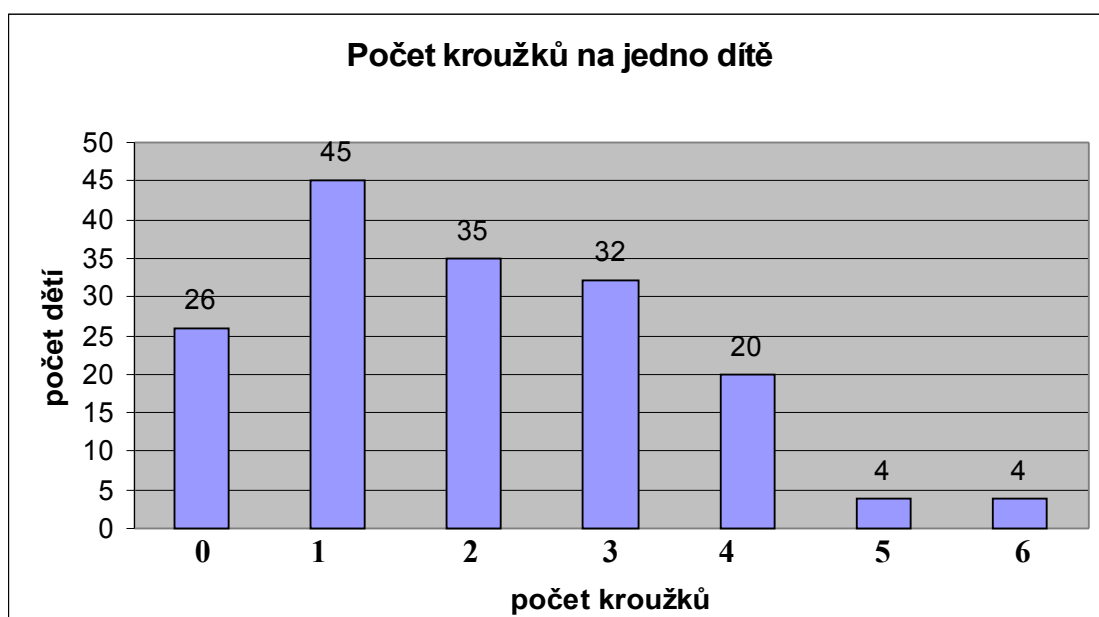
individuálně. Jedním z důvodů může být také finanční stránka. Některé kroužky jsou v současné době hrazeny rodiči, což může být pro některé rodiče nedostupné. Důležité ovšem je, aby děti naplňovaly svůj volný čas optimálně a nedocházelo z jejich strany k patologickým jevům.

Uvedme si také, pro lepší představivost, kolik kroužků děti navštěvují.

Tabulka č. 7

Počet kroužků	Základní škola č. 1	Základní škola č. 2	Základní škola č. 3	Základní škola č. 4	Základní škola č. 5	Celkem
0	8	2	1	5	10	26
1	9	6	9	10	10	45
2	5	5	9	6	10	35
3	13	5	4	3	7	32
4	2	2	5	1	10	20
5	1	0	1	0	2	4
6	2	1	1	0	0	4

Graf č.7

Z tabulky a grafu č. 7 vyplývá, že většina dětí navštěvuje nějaký kroužek. Střední hodnoty (1, 2, 3 kroužky) jsou v rámci průměru hojně zastoupeny. Jeden kroužek navštěvuje 45 dětí, což má největší zastoupení. Dva kroužky navštěvuje 35 žáků a tři volnočasové aktivity navštěvuje 32 žáků. Pro volný čas jsou tyto hodnoty optimální. Čtyři kroužky navštěvuje 20 žáků. Nalezneme však i žáky, kteří navštěvují 5 až 6 kroužků. Těch je ale pouze několik (8 žáků). Vzhledem k trávení volného času jedince to v některých případech může být již nežádoucí. Tyto děti mohou být až příliš zaneprázdněny i ve svém volném čase. Pouze 26 dětí ze 166 dotazovaných nenavštěvuje žádný kroužek, jak jsme mohli vidět již v tabulce č. 6. Tyto děti jsou nejvíce ohroženy patologickými jevy.

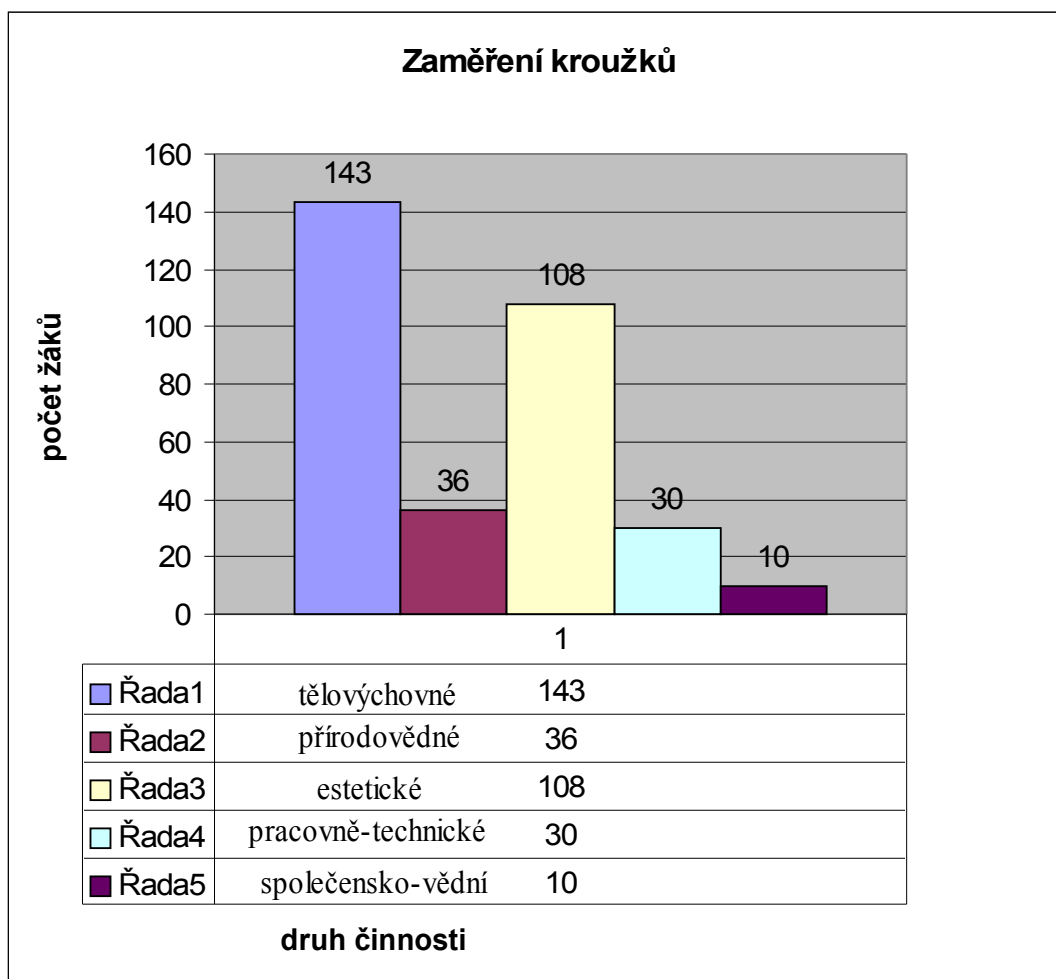
3.2.7 Zaměření kroužků

V současné době mají žáci velký výběr z nabídky volnočasových aktivit, kterým se mohou věnovat. Činnosti si vybírají dle svých zájmů. Jak je uvedeno v kapitole 1.4, dělí se tyto činnosti dle svého obsahu na estetické, přírodovědné, tělovýchovně, společensko-vědní a pracovní-technické. V jedné z otázek bylo zkoumáno, které z těchto aktivit žáci navštěvují (kroužky: otázka č. 1, příloha č. 1). Které z činností jsou upřednostňované dětmi?

Tabulka č. 8

Zaměření kroužku	Základní škola č. 1	Základní škola č. 2	Základní škola č. 3	Základní škola č. 4	Základní škola č. 5	Celkem
Tělovýchovné činnosti	29	26	38	13	37	143
Přírodovědné činnosti	13	7	2	4	10	36
Estetické činnosti	20	8	22	15	43	108
Pracovní-technické činnosti	12	2	8	2	6	30
Společensko-vědní činnosti	3	3	0	1	3	10

Graf č. 8

Pro vyhodnocení otázky (Název a zaměření kroužku?) byla stanovena následující hypotéza H7: Většina žáků navštěvuje tělovýchovně zaměřené kroužky.

Při vyhodnocení (tabulka č. 8, graf č.8) můžeme pozorovat, že hypotéza H7 byla naplněna. Nejvíce dětí dává přednost tělovýchovným činnostem, které jsou nejvíce zastoupeny. Oblíbené jsou také činnosti estetické. Přírodovědné a pracovně-technické činnosti jsou též navštěvovanými aktivitami, ovšem výrazně méně než dvě předchozí. Nejméně žádanými volnočasovými aktivitami jsou společensko-vědní činnosti. Pozitivem ale je, že žáci některé činnosti navštěvují a vyplňují tak svůj volný čas.

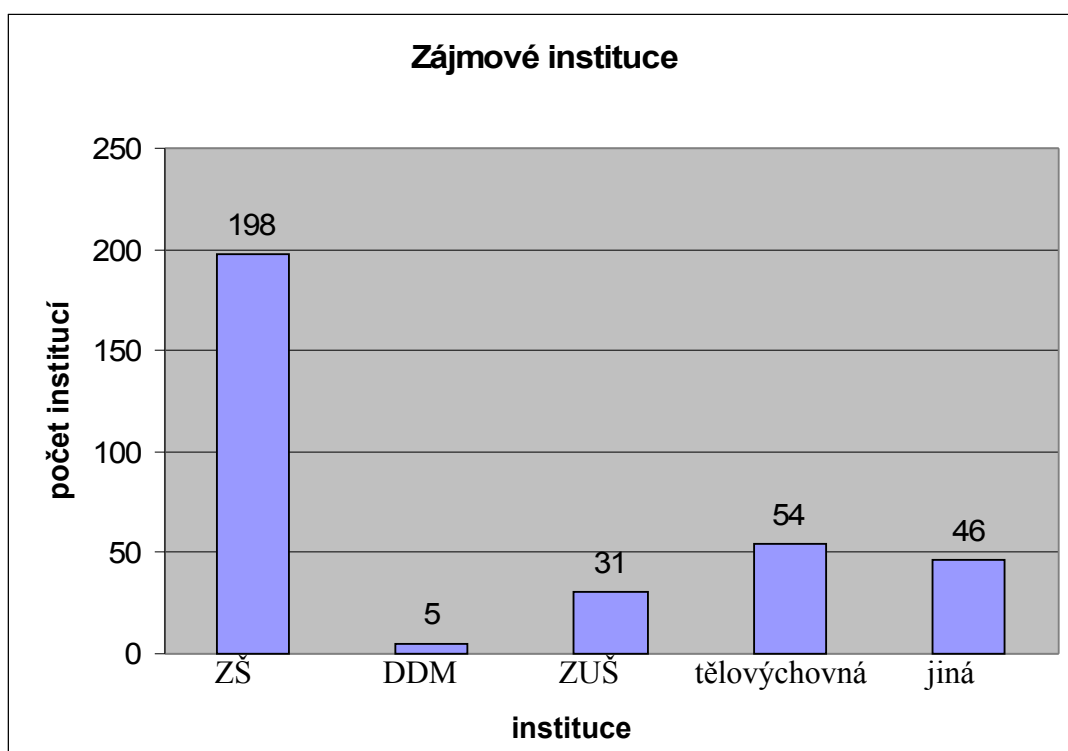
3.2.8 Zájmové instituce

Další zkoumanou oblastí bylo, kterými institucemi jsou dané kroužky zřizovány (kroužky: otázka č. 3, příloha č. 1). V rámci institucí pro volný čas se odehrává výchova mimo vyučování. Takovouto institucí může být například základní škola, DDM, tělovýchovné organizace i soukromé osoby, jak je blíže popsáno v kapitole 3. Prostřednictvím těchto institucí vyplňují děti optimálně svůj volný čas

Tabulka č. 9

Zřizující instituce	Základní škola č.1	Základní škola č. 2	Základní škola č. 3	Základní škola č. 4	Základní škola č. 5	Celkem
základní škola	47	27	40	20	64	198
DDM	0	0	2	2	1	5
ZUŠ	7	1	5	3	15	31
tělovýchovná organizace	16	7	16	4	11	54
jiná organizace	13	10	8	5	10	46

Graf č. 9

Pro tuto otázku (Která instituce kroužek zřizuje?) byla stanovena hypotéza H8: Ve většině případů zřizuje kroužky, které žáci navštěvují, základní škola.

Po vyhodnocení (tabulka č. 9, graf č. 9) můžeme říci, že hypotéza byla potvrzena. Zřizovatelem převážné většiny volnočasových aktivit je opravdu základní škola. To je vzhledem k často zmiňovaným volnočasovým institucím velice významné zjištění. Ve většině publikací se v souvislosti se základní školou zmiňují nejčastěji školní družiny. Zmínku o základní škole, která v současné době zřizuje tolik volnočasových aktivit, téměř nenalezneme. Tělovýchovné organizace zde také mají své opodstatnění a jsou druhou nejzastoupenější institucí. Své místo mají i základní umělecké školy a jiné instituce. Mezi nimi uváděli rodiče organizace jako hudební škola YAMAHA, fara, lidová škola umění, TJ Jiskra, sbor dobrovolných hasičů, soukromé organizace, dobrovolná organizace aj. Nejmenší zastoupení zde mají DDM. Jedním z důvodů je pravděpodobně to, že tyto organizace jsou zřizovány při velkých městech, do kterých často žáci nemohou nebo nechtějí dojíždět. Žádoucí je, že v daných městech či obcích jsou alespoň některé instituce, které dětem umožní navštěvovat volnočasové aktivity.

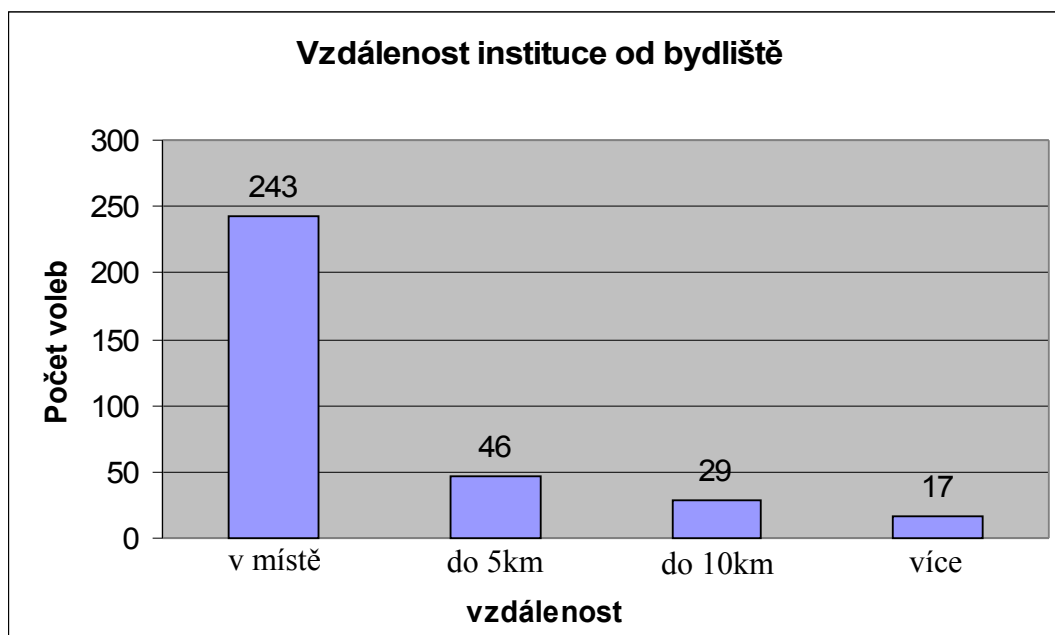
3.2.9 Vzdálenost institucí od bydliště

Pokud někteří žáci žijí v menších městech nebo obcích, často se stává, že nabídka v nich nebývá dostatečná a žáci v ní nenachází aktivity, kterým by se chtěli věnovat. Možným řešením je, aby děti dojížděly do větších měst, kde se zřizuje více institucí volného času a nabídka aktivit je zde atraktivnější a širší. Tato skutečnost byla zkoumána v další otázce (kroužek: otázka č. 4, příloha 1).

Tabulka č. 10

Vzdálenost	Základní škola č. 1	Základní škola č. 2	Základní škola č. 3	Základní škola č. 4	Základní škola č. 5	Celkem
v místě bydliště	50	31	56	17	89	243
do 5km	22	8	4	6	6	46
do 10km	11	4	5	6	3	29
více	0	3	6	5	3	17

Graf č. 10

K otázce č. 4 (Jaká je vzdálenost od bydliště?) byla stanovena tato hypotéza H9: Většina žáků navštěvuje kroužek v místě svého bydliště.

Vzhledem k výsledkům zkoumání je možno říci, že stanovená hypotéza se potvrdila. Nejčastěji žáci navštěvují volnočasové aktivity v místě svého bydliště. Jak můžeme vyčíst z výsledků grafu č. 9, pravděpodobně je to zásluhou místních základních škol. Nalezneme však děti, které za aktivitami dojíždějí. Nejčastěji jde o vzdálenosti do 5 až 10 km. Žáci, kteří mají hluboké zájmy, jsou ochotni dojíždět za aktivitami i více km. Při výzkumu na základní škole č. 1 bylo uvedeno pouze jedno další město, do kterého žáci dojíždí. Při základní škole č. 2 uvedli rodiče další 2 místa, kam děti chtějí dojíždět. Při zbylých základních školách byla uváděna 3 jiná města, v kterých děti navštěvují volnočasové aktivity.

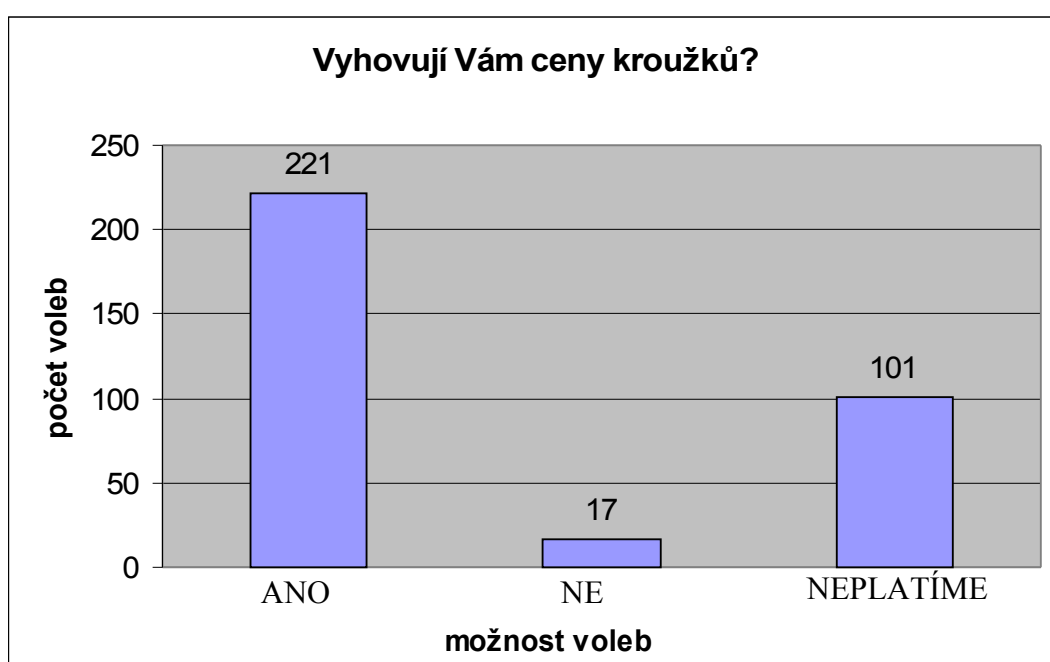
3.2.10 Ceny kroužků

V současné době najdeme mnoho volnočasových aktivit, které jsou finančně hrazeny. Vliv na to jistě má právě vznik nejrůznějších volnočasových institucí, které jsou zaměřeny na výchovu mimo vyučování. Instituce zajišťují prostory, vybavení i odborné vedení aktivit. Jejich činnost tedy vyžaduje finanční úhradu. Najdeme ale činnosti, které nejsou hrazeny vůbec. Další výzkumná otázka byla tedy zaměřena na ceny kroužků (kroužky: otázka č. 5, příloha 1).

Tabulka č. 11

Vyhovují Vám ceny kroužků?	Základní škola č. 1	Základní škola č. 2	Základní škola č. 3	Základní škola č. 4	Základní škola č. 5	Celkem
ANO	57	35	46	30	53	221
NE	2	2	1	2	4	17
NEPLATÍME	24	9	22	2	44	101

Graf č. 11

K této otázce (Vyhovují vám ceny kroužků?) byla stanovena hypotéza H10: Většina rodičů je spokojena s cenami kroužku.

Z výsledků (tabulka č. 11, graf č. 11) můžeme zjistit, že hypotéza H10 byla potvrzena. Z grafu lze také vyčíst, že většina kroužků je placena. I přesto jsou rodiče z velké části s cenami spokojeni. Poměrně velká část kroužků není placena vůbec, což je pro rodiče nenáročné. Mezi rodiči nalezneme i ty, kterým ceny kroužků nevyhovují. To může být způsobeno celkově sníženými rozpočty rodiny. Dalším důvodem může být i to, že žáci za kroužky platí a ještě na ně musí dojíždět, což výdaje na kroužek zvyšuje. Uspokojivé je, že je to otázka 17 voleb z 339 a většina rodičů je spokojena.

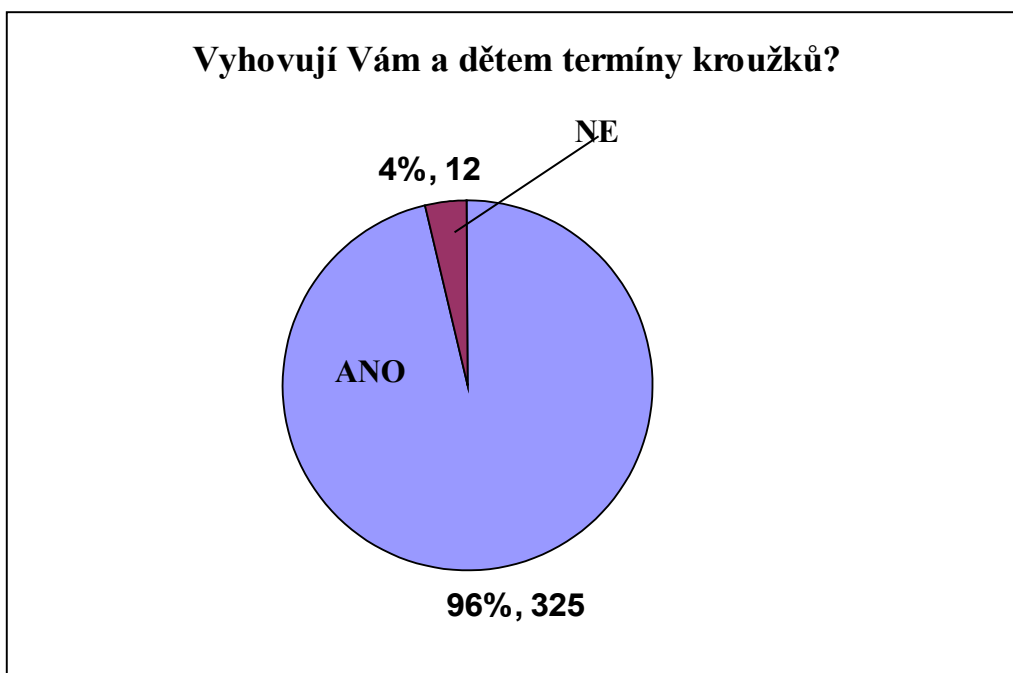
3.2.11 Termíny kroužků

Důležitou součástí konání volnočasových aktivit jsou časy a termíny, kdy je kroužek uskutečňován. Termíny mohou mnohdy ovlivnit to, zda dítě kroužek může navštěvovat. Závěrečnou zkoumanou oblastí byly právě termíny kroužků (kroužky: otázka č. 6, příloha č. 1).

Tabulka č. 12

Termíny kroužků	Základní škola č. 1	Základní škola č. 2	Základní škola č. 3	Základní škola č. 4	Základní škola č. 5	Celkem
ANO	81	44	67	40	93	325
NE	4	2	2	2	2	12

Graf č. 12

Pro poslední zkoumanou oblast byla stanovena hypotéza H11: Většina rodičů a dětí je spokojena s termíny kroužků.

Podle výzkumu (tabulka č. 12, graf č. 12) můžeme označit hypotézu za správnou. V 325 případech (96%) rodiče uvádí, že jsou spokojeni. Oproti tomu pouhých 12 případů (4%) označilo termíny za nevyhovující. Uspokojivé je, že i v těchto nevyhovujících případech děti tyto kroužky navštěvují.

3.2.12 Shrnutí

Výsledky vyplývající z výzkumu u rodičů dětí 1. stupně základní školy (viz výše) lze shrnout následovně. První hypotéza, která vycházela z předpokladu, že rodiče ve většině případů znají nabídkou aktivit, byla potvrzena. Téměř $\frac{3}{4}$ rodičů ví, jaké má jejich dítě možnosti při naplňování a trávení volného času.

Při zjišťování druhé hypotézy bylo očekáváno, že rodiče budou převážně spokojeni s nabídkou volnočasových aktivit. I tato hypotéza byla naplněna. Až 59% procent rodičů je spokojeno s nabídkou činností, které jsou v jejich místě bydliště k dispozici pro jejich děti.

Znění třetí hypotézy se bohužel nepotvrdilo, ač kladné i záporné odpovědi byly velice vyrovnané. Předpokladem bylo, že děti mají ve většině případů zájem o kroužek, který se v jejich městě či obci nenabízí. Pravdou je, že 51% rodičů odpovědělo, že děti jsou spokojeny s nabídkou aktivit v jejich městě.

Čtvrtá hypotéza předpokládala, že většina rodičů má zájem navštěvovat volnočasové aktivity se svými dětmi. Tato hypotéza se bohužel také nenaplnila. Zápornou odpověď označilo 79% (131) rodičů. Rodiče nemají zájem trávit svůj volný čas při zájmových aktivitách svých dětí. Možné důvody byly uvedeny v kapitole 3.2.4.

Obdobně se nepotvrdila i hypotéza H5, kdy se očekávalo, že většina rodičů by navrhla řediteli volnočasové instituce, aby rozšířil nabídku aktivit. Více než polovina rodičů by ředitele instituce nepožádala o rozšíření nabídky, pokud by byl zájem ze strany dětí.

Hypotéza H6 předpokládajíc, že většina dětí navštěvuje nějaký kroužek byla ovšem potvrzena. Potěšující je, že děti z 84% chtějí a navštěvují některou volnočasovou aktivitu a naplňují svůj volný čas činnostmi, které je baví.

Sedmá hypotéza sledovala, jaké kroužky žáci navštěvují. Hypotéza předpokládala, že nejnavštěvovanějšími aktivitami jsou tělovýchovné činnosti. Dle výsledků můžeme říci, že hypotéza byla správná. Nejvíce dětí navštěvuje tělovýchovné aktivity. Hned potom se žáci nejraději věnují estetickým činnostem. Z počtu kroužků vyplývá, že většina dětí navštěvuje alespoň jeden kroužek.

Další hypotéza (H8) o tom, že ve většině případů zřizuje kroužky základní škola, byla rovněž stanovena správně. Právě základní škola ve vyhodnocování výsledků byla výrazně zastoupena (viz graf č. 9). Samozřejmě i další instituce tu mají své opodstatnění, ale už nejsou tak významně zastoupeny.

Devátá hypotéza tvrdí, že žáci navštěvují kroužky převážně v místě svého bydliště. Tato hypotéza byla stanovena správně a také potvrzena ve vyhodnocení dotazníků. Ovšem žáci, kteří mají hluboké a trvalé zájmy jsou ochotni dojíždět za aktivitou i několik kilometrů, jak také vyplývá z výsledků vyhodnocení.

Z hypotézy H10 předpokládajíc, že téměř všichni rodiče jsou spokojeni s cenami kroužků, jednoznačně plyne, že byla potvrzena (viz graf č. 11). Většina rodičů je s cenami spokojena nebo kroužky neplatí, což také dokládá jejich spokojenost. Velmi malé procento rodičů ale spokojeno nebylo.

Poslední hypotéza tvrdí, že většina rodičů a dětí je spokojena s termíny kroužků. I tato hypotéza byla naplněna. Spokojenost s termíny byla téměř 100%. Optimistické ale je, že i ti ,kteří berou termíny jako nevyhovující, kroužky přesto navštěvují.

Výsledky z výzkumů na jednotlivých školách potvrzují, až na několik výjimek, správnost stanovených hypotéz. Při srovnání výsledků jednotlivých škol můžeme říci, že některá vyhodnocení otázek se od sebe značně liší. To je především dáno tím, kolik respondentů v dané škole dotazníky vyplnilo a jaké podmínky daná škola a město (obec) mají. Proto tedy vycházejme především z celkových výsledků, které jsou uspokojivé. Především proto, že volnočasové aktivity se stále rozvíjejí a žáci o ně mají zájem.

3.3 Vyhodnocení a interpretace týkající se ředitelů jednotlivých škol

Tento prostor je věnován vyhodnocení volnočasových aktivit z pohledu ředitelů vybraných škol, kteří se stali respondenty dotazníku a odpovídali na otázky (viz příloha 2, Dotazník pro ředitele). Všichni ředitelé ochotně dotazník vyplnili a předali k vyhodnocení. Otázky budou vyhodnoceny individuálně v rámci každé školy a ve shrnutí pak porovnány dané odpovědi jednotlivých škol. Dotazník nebyl doplněn žádným rozhovorem.

3.3.1 Pojetí volnočasových aktivit z pohledu ředitele základní školy č. 1

Ředitel základní školy č. 1 v Jihočeském kraji v dotazníku uvedl, že škola provozuje čtyři z pěti základních volnočasových aktivit dělené dle obsahu činnosti. Žáci tedy mohou navštěvovat činnosti estetické, přírodovědné, tělovýchovné a společensko-vědní. Pro žáky 1. stupně jsou pak určeny kroužky keramický, výtvarný, dramatický, pěvecký a aerobic. Z pohledu celé školy jsou nejnavštěvovanějšími kroužky výtvarný, keramický, aerobic a zdravotní kroužek. Škola nemá problémy s provozováním kroužků ohledně prostorů, ve kterých probíhají. Jelikož jsou využívány především prostory školy, všechny kroužky, které provozuje škola, probíhají zde. Naproti tomu mají nedostatek pracovníků, kteří by byli ochotni tyto kroužky vést. Spolupracují ale i s dalšími institucemi, které provozují své kroužky a žáci je navštěvují. Spolupracují s institucemi jako je Rybářský svaz, Sokol a SDH. Ředitel je též ochotný rozšířit nabídku aktivit, pokud budou splněny dvě z podmínek. Musí být zájem ze strany dětí a musí být zajištěn vedoucí, který kroužek povede. I přesto, že kroužky jsou placeny rodiči, žáci hojně navštěvují jimi vybrané kroužky. Potěšující je, že škola se zajímá o názor rodičů a dětí na volnočasové aktivity, a v minulosti u nich dělala průzkum ohledně jejich názoru na nabídku volnočasových aktivit.

3.3.2 Pojetí volnočasových aktivit z pohledu ředitele základní školy č. 2

Jak uvádí ředitel základní školy č. 2, jejich škola se zaměřuje na tři oblasti volnočasových aktivit. Žáci si mohou vybírat z nabídky přírodovědných, tělovýchovných a pracovních-technických činností. Pro žáky 1. stupně jsou určeny kroužky přírodovědný, počítačový, bojová umění, cizí jazyk (Aj), hra na hudební

nástroj. Největší zájem ze strany dětí, v rámci celé školy, je o bojová umění, fotbal a házenou. Stejně jako škola č. 1 nemá tato instituce problémy s prostory pro volnočasové aktivity. Ani pracovníci, kteří by se věnovali dětem ve volnočasových činnostech, jim nechybí. Kroužky, které jsou zde provozovány, jsou realizovány v budově školy a neprobíhají mimo její areál. Škola zároveň spolupracuje s další institucí, která zde zprostředkovává kroužky bojových umění. Jde o Centrum bojových umění v Telči. Pokud by žáci měli zájem o další kroužky a informovali by o tom ředitele, je ochotný nabídku volnočasových aktivit rozšířit. Pouze některé kroužky jsou finančně hrazeny rodiči. Záleží tedy na výběru aktivity dítěte. I základní škola č. 2 dělala v minulosti průzkum u svých žáků a jejich rodičů, jaký mají názor na volnočasové aktivity provozované školou.

3.3.3 Pojetí volnočasových aktivit z pohledu ředitele základní školy č. 3

Základní škola č. 3 disponuje pestrou nabídkou zájmových aktivit. Ředitel školy uvádí, že provozují aktivity všech druhů činností: estetické, přírodovědné, tělovýchovné, společensko-vědní i pracovní-technické. Žáci 1. stupně si mohou vybírat z nabídky kroužků: dyslektický, keramický, výtvarný, zobcová flétna, německý jazyk, dramatický, gymnastický, atletický, aerobic, Šikovné ruce a turistický. Děti nejvíce navštěvují kroužky gymnastický, keramický, atletický, výtvarný, aerobik, hru na flétnu a Šikovné ruce. Ač škola provozuje množství kroužků, problémy s prostory a dostatkem pracovníků však nemá. Některé kroužky probíhají v budově sportovní haly a také venku (turistický kroužek). Škola rovněž spolupracuje s dalšími institucemi, které napomáhají při realizaci kroužků. Jde o oddíly TJ Jiskra, mladé ochránce přírody, SDH a svaz rybářů. Ředitel také uvádí, že i přes širokou nabídku aktivit, je ochoten nabídku aktivit při zájmu dětí rozšířit. Zároveň uvádí, že škola vychází z možností školy a učitelů a není tedy schopen vyplnit všechny požadavky. Z toho plyne, že nabídku by rozšířil pouze v případě, že budou mít vhodné podmínky. Škola také maximálně vychází vstříc rodičům i dětem a kroužky nejsou finančně hrazeny. Na druhé straně škola nikdy nedělala průzkum u rodičů ani dětí, aby zjistila jejich názor na nabídku volnočasových činností provozovaných školou.

3.3.4 Pojetí volnočasových aktivit z pohledu ředitele základní školy č. 4

V základní škole č. 4 není nabídka volnočasových aktivit příliš pestrá. Jsou zde provozovány tři druhy činností: estetické, tělovýchovné a společensko-vědní. Žáci 1. stupně mohou navštěvovat pouze dílny výtvarné výchovy a angličtinu pro nejmenší. V rámci školy je nejoblíbenější aktivitou sportovní kroužek. Při realizaci činností nemá škola problémy s prostory ani s pracovníky, kteří by kroužek vedli. Sportovně zaměřené kroužky se konají v místní sportovní hale. Jediná instituce, se kterou škola spolupracuje, je radnice města. Ředitelka také uvádí, že škola není ochotna rozšířit nabídku volnočasových aktivit. Důvod ke své odpovědi v dotazníku neprezentuje. Činnosti, které jsou dětem k dispozici, jsou hrazeny rodiči. O názor rodičů ani dětí se škola nezajímá a průzkum o jejich spokojenosti v minulosti nikdy neprováděla.

3.3.5 Pojetí volnočasových aktivit z pohledu ředitele základní školy č. 5

Poslední zkoumanou oblastí byla základní škola č. 5. Tato škola provozuje činnosti estetické, tělovýchovné a pracovní-technické. Pro žáky mladšího školního věku jsou určeny kroužky dramatický, zdravotní, výtvarný, Šikovné ruce, hra na flétnu, hra na kytaru, hudebně-pohybový kroužek a florball. Děti nejčastěji navštěvují kroužek zdravotní, Šikovné ruce, hudebně-pohybový a florball. Pro práci s dětmi ve volnočasových aktivitách má škola dostatek prostorů i pracovníků. Všechny z kroužků se odehrávají v areálu školy. Ředitel uvádí, že jen výjimečně spolupracují s jinými institucemi a v rámci možností je ochoten nabídku volnočasových aktivit rozšířit. Některé z kroužků jsou placeny rodiči. V dotazníku je uveden např. dramatický kroužek. Škola se také zajímá o názory rodičů a dětí a provádí průzkum v jejich řadách, aby zjistila jejich názor na volnočasové aktivity školy.

3.3.6 Shrnutí

Z vyhodnocení dotazníků pro ředitele základních škol lze shrnout následující údaje. Činnosti, které školy provozují, jsou velice pestré. Ve své podstatě ale uskutečňují kroužky sobě podobné. Všechny školy svým žákům zprostředkovávají tělovýchovné činnosti. Ve čtyřech z pěti škol umožňují dětem navštěvovat činnosti estetické. Tři školy nabízí kroužky z oblasti přírodovědných a společensko-vědních činností. Pouze dvě školy mají v náplni volnočasových aktivit pracovní-technické činnosti. Z kroužků je nejčastěji zastoupen kroužek výtvarný, keramický, dramatický, aerobic aj. Ojedinelými aktivitami, které provozuje pouze jedna z pěti škol je např. kroužek dyslektický, bojová umění, hudebně-pohybový, zdravotní, atletický atd. Dvě ze zkoumaných škol také uskutečňují kroužky jazykové. Jednoznačně největší zájem je o aktivity tělovýchovné, a to ve všech případech. Své místo mají téměř ve všech školách i činnosti estetické. Potěšující je, že žádná z institucí nemá problémy s prostory pro volnočasové aktivity. Kroužky většinou probíhají v areálech školy a pokud ne, dalším nejčastěji zmiňovaným místem jsou sportovní haly. Dvě školy zároveň uvedly, že nemají dostatek pracovníků, kteří by kroužky vedli. Čtyři školy jsou nakloněny spolupráci s jinými institucemi a jen jedna s nimi spolupracuje pouze ve výjimečných situacích, spíše vůbec. Při optimálních podmínkách jsou ředitelé škol ve většině případů ochotni nabídku rozšířit o další aktivity, o které bude zájem ze strany dětí. Pouze jedna škola umožňuje bezplatný provoz kroužků. Ostatní jsou závislé na platbách rodičů, respektive alespoň některé z nabízených aktivit. Důležitý je zájem škol o názory rodičů a dětí na jimi provozované volnočasové činnosti. Tři školy v minulosti uskutečnily průzkum v řadách rodičů nebo dětí, aby se seznámily s jejich názory a v některých případech se nechaly těmito názory inspirovat. To může vést k rozvoji a vyšší úrovni, které škola může dosáhnout. Z výzkumu také vyplývá, že nejchudší nabídku a nejmenší zájem o rozvoj volnočasových aktivit má škola č. 4. Naopak ostatní školy překypují pestrými nabídkami, nebo se snaží o zvyšování jejich úrovně.

ZÁVĚR

Prostřednictvím této práce jsme se snažili podat teoretický výklad problematiky volného času a volnočasových aktivit týkající se žáků 1. stupně základní školy a prozkoumat současnou situaci volného času v reálném životě dětí.

V teoretické části byla zpracována problematika volnočasových aktivit, jejich cílů, požadavků, druhů činností, osobnosti dítěte mladšího školního věku a institucí pro volný čas. V jedna z kapitol byla zaměřena i na vztah pedagoga a dítěte mladšího školního věku. Z hlediska druhů činností byla přiblížena problematika činností tělovýchovných, estetických, společensko-vědních, pracovních-technických a přírodovědných. V kapitole osobnost dítěte mladšího školního věku jsme se zaměřili na tělesný a psychický vývoj dítěte z hlediska jeho věku. V poslední části teoretické oblasti byly podrobně popsány vybrané volnočasové instituce. Vzhledem k výzkumu bylo potřeba tuto problematiku prostřednictvím odborné literatury přiblížit.

Cílem výzkumu bylo zjistit, jaký názor na volnočasové aktivity mají rodiče a jak se k aktivitám staví ředitelé institucí pro volný čas (základní školy). Z výzkumu vyplynulo, že základní škola je ve všech zkoumaných případech právě tou institucí, která v menších obcích a městech zprostředkovává dětem nabídku aktivit a umožňuje jejich smysluplné trávení volného času. Jak již bylo zmíněno, o základní škole jako o volnočasové instituci se ale v literatuře nedočteme. Škola je většinou z pohledu volnočasových institucí zastupována školní družinou. Je nutné ale podotknout, že zprostředkovávání volnočasových aktivit pro žáky není primárním cílem základních škol. I přesto jsou v současné době nejnavštěvovanějšími institucemi při trávení volného času.

Výzkumem byly rovněž potvrzeny i výchozí hypotézy, že rodiče žáků, ve většině případů, znají nabídku aktivit, které mohou děti navštěvovat a zároveň jsou spokojeni s jejich nabídkou ve vybraném městě či obci. Dále bylo zjištěno, že většina rodičů nemá zájem trávit volný čas se svými dětmi a nepožádali by ředitele instituce, aby rozšířil nabídku volnočasových aktivit. Při výzkumu u ředitelů institucí bylo zjištěno, že málo která škola nabízí žákům všechny druhy činností. S prostory a vybavením však problémy nemají. Některé školy ale nemají dostatek pracovníků, kteří by se těmito aktivitám věnovali. Většina ze zkoumaných škol spolupracuje s dalšími institucemi, aby mohla zpestřit nabídku volnočasových aktivit. Téměř všechny školy

se zajímají o přístupy rodičů a žáků, a proto v minulosti dělaly průzkumy ohledně jejich názoru na volnočasové aktivity zprostředkované školou.

Při příležitosti výzkumu jednotlivých kroužků navštěvovaných dětmi, bylo zjištěno, že téměř všechny děti nějaký kroužek navštěvují a mezi oblíbené patří tělovýchovné a estetické činnosti, které byly také nabízeny ve všech zkoumaných školách. Většina žáků navštěvuje kroužek v místě bydliště. Najdou se však žáci, kteří za svými kroužky dojíždějí i několik kilometrů. S cenami a termíny kroužků, jsou rodiny většinou spokojeny. I v současné době je velmi mnoho aktivit, které se neplatí.

V závěru lze konstatovat, že cíle, které byly pro práci stanoveny, byly naplněny. Problematika volného času však není touto prací vyčerpána. Naopak je podnětem pro případné další zkoumání i v jiných institucích a městech. Zajímavé by též bylo doplnit dotazníky pro ředitele institucí o rozhovor s nimi.

POUŽITÉ ZDROJE

Monografie:

- BALADA, J., et al. (MŠMT). *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením*. Praha : VÚP, 2005. 125 s. ISBN 80-87000-02-1.
- BERDYCHOVÁ, J., et al. *Tělesná výchova pro studující učitelství základní školy*. Praha : SPN, 1981. 231 s. ISBN 14-306-81.
- ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. Praha : SPN, 1987. 384 s. ISBN 14-225-87.
- FILOVÁ, H., et al. *Vybrané kapitoly z obecné didaktiky*. Brno : Masarykova univerzita, 2002. 97 s. ISBN 80-210-2798-3.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno : Paido, 2000. 207 s. ISBN 80-85931-79-6
- HÁJEK, B. ; HOFBAUER, B. ; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha : Portál, 2008, 239 s. ISBN 978-80-7367-473-1.
- HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha : Karlova univerzita, 2003. 105 s. ISBN 80-7290-128-1.
- HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha : Portál, 2004. 176 s. ISBN 80-7178-927-5.
- KALHOUS, Z. *Základy školní didaktiky*. Olomouc : Univerzita Palackého, 1997. 121 s. ISBN 80-7067-546-2.
- LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha : Grada Publishing, 1998. 344 s. ISBN 80-7169-195-X.
- MACEK, M., et al. *Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání*. Praha : NIDM, 2007. 94 s. ISBN 978-80-86784-03-8.
- MACHKOVÁ, E. *Základy dramatické výchovy*. Praha : SPN, 1980. 160 s. ISBN 14-582-80.
- PÁVKOVÁ, J., et al. *Pedagogika volného času : 3. aktualizované vydání*. Praha : Portál, 2008. 221 s. ISBN 978-80-7367-423-6.
- PÁVKOVÁ, J., et al. *Školní družina*. Praha : Portál, 2007. 149 s. ISBN 978-80-7367-268-3.
- PROKEŠOVÁ, M. *Teze k pedagogice volného času aneb vše na světě má svůj čas*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2002. 67 s. ISBN 80-7042-249-1.

- SEDLÁK, F.; SIEBR, R. *Didaktika hudební výchovy I*. Praha : SPN, 1988. 312 s. ISBN 14-440-88.
- SKALKOVÁ, J., et al. *Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu*. Praha : SPN, 1983. 208 s. ISBN 14-411-83.
- SLEPIČKOVÁ, I. *Sport a volný čas*. Praha : Karolinum, 2005. 115 s. ISBN 80-246-1039-6.
- SPOUSTA, V., et al. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno : Masarykova univerzita, 1998. 40 s. ISBN 80-210-1274-9.
- SPOUSTA, V., et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno : Masarykova univerzita, 1994. 183 s. ISBN 80-210-1007-X.
- TOMAN, J. *Didaktika čtení a primární literární výchovy*. České Budějovice : Vlastimil Johanus TISKÁRNA, 2007. 116 s. ISBN 978-80-7394-038-6.
- TOUFAR, A. *Výtvarná výchova a dítě*. Praha : Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985. 144 s. ISBN 59-118-79.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. I., Dětství a dospívání*. Praha : Karolinum, 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
- VÁŽANSKÝ, M.; SMÉKAL, V. *Základy pedagogiky volného času*. Brno : Paido, 1995. 176 s. ISBN 80-901737-9-9.

Internetové zdroje:

Asociace školních sportovních klubů České republiky [online]. 2011 [cit. 2011-03-31]. *Základní informace o AŠSK ČR*. Dostupné z WWW: <http://www.ftvs.cuni.cz/assk_web/?page=1>.

KOHOUTEK, R. Vývojově psychologická teorie S. Freuda, E. H. Eriksona, J. Piageta a L. Kohlberga. In *Psychologie v teorii a praxi* [online]. 12. 2. 2010 [cit. 31. 3. 2011]. Dostupné z WWW: <<http://rudolfkohoutek.blog.cz/1002/vyvojove-psychologicke-teorie>>.

MŠMT. Rámcový vzdělávací program pro umělecké obory základního uměleckého vzdělávání. In *Asociace základních uměleckých škol České Republiky* [online]. Praha : VÚP, 27. 8. 2007 [cit. 2011-03-31], 59 s. Dostupné z WWW: <www.azus-cr.cz/rvp/rvp%20zuv_1.pil_07.doc>.

MŠMT. *Rámcový vzdělávací program pro jazykové školy s právem státní závěrečné zkoušky* [online]. Praha: VÚP, 2009 [cit. 2009-12-01]. 57 s. Dostupné z WWW: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPJS_vup_pv_050509.pdf>

Skautský svět, Junák- svaz skautů a skautek ČR [online]. 2011 [cit. 2011-03-31]. *Pro rodiče - Pro koho je skauting?*. Dostupné z WWW: <<http://verejnost.skaut.cz/cz/pro-rodice/pro-koho-je-skauting/>>.

Sokol [online]. 2011 [cit. 2011-03-31]. *Historie organizace Sokol*. Dostupné z WWW: <<http://www.sokolkunvald.wz.cz/cosokol.htm>>.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 Dotazník pro rodiče

Příloha č. 2 Dotazník pro ředitele

Příloha č. 1: Dotazník pro rodiče na téma: Volnočasové aktivity žáků na 1.stupni základní školy

Jmenuji se Ivana Tomanová. Jsem studentkou 4.ročníku Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V současné době zpracovávám diplomovou práci na téma „Volnočasové aktivity žáků 1.stupně základní školy“, jejíž součástí je také následující dotazník.

Tento dotazník je anonymní a Vaše odpovědi budou použity pouze pro účely mé diplomové práce. Prosím Vás o zodpovězení následujících otázek. Odpovědi prosím zakroužkujte, popřípadě svou odpověď zdůvodněte.

Děkuji za Váš čas a ochotu.

1. Znáte nabídku volnočasových aktivit ve Vaší ZŠ, které Vaše dítě může navštěvovat?
 - a) ANO
 - b) NĚKTERÉ
 - c) NE

2. Myslíte si, že nabídka zájmových kroužků ve Vašem městě je dostačující?
 - a) ANO
 - b) NE

3. Má Vaše dítě zájem o některý kroužek, který se ve Vašem městě nenabízí?
 - a) ANO,
Jaký?.....
 - b) NE

4. Chtěli byste mít ve Vašem bydlišti možnost navštěvovat nějaký kroužek společně s Vaším dítětem?
 - a) ANO,
Jaký?.....
 - b) NE

5. Navrhli byste sami některému řediteli volnočasové instituce, zda by otevřel nový kroužek, o který je zájem ze strany dětí?
 - a) ANO
 - b) NE

6. Navštěvuje Vaše dítě některé volnočasové aktivity?
 - a) ANO
 - b) NE

Pokud ANO, pokračujte, prosím, ve vyplňování dále.

Vyplňte, prosím, dle počtu kroužků, který Vaše dítě navštěvuje.

1. KROUŽEK

1. Název a zaměření kroužku?

2. Místo konání kroužku?

3. Která instituce ho zřizuje?

- a) základní škola
- b) dům dětí a mládeže
- c) ZUŠ
- d) tělovýchovná organizace
- e) jiná organizace, Která?

4. Vzdálenost od bydliště?

- a) v místě bydliště
- b) do 5km
- c) do 10km
- d) více

5. Vyhovuje Vám cena kroužku?

- a) ANO
- b) NE
- c) NEPLATÍME

6. Vyhovují Vám a dětem termíny (čas, dny) kroužků?

- a) ANO
- b) NE

2. KROUŽEK

1. Název a zaměření kroužku?

2. Místo konání kroužku?

3. Která instituce ho zřizuje?

- a) základní škola
- b) dům dětí a mládeže
- c) ZUŠ
- d) tělovýchovná organizace
- e) jiná organizace, Která?

4. Vzdálenost od bydliště?

- a) v místě bydliště
- b) do 5km
- c) do 10km
- d) více

5. Vyhovuje Vám cena kroužku?

- a) ANO
- b) NE
- c) NEPLATÍME

6. Vyhovují Vám a dětem termíny (čas, dny) kroužků?

- a) ANO
- b) NE

3. KROUŽEK

1. Název a zaměření kroužku?

2. Místo konání kroužku?

3. Která instituce ho zřizuje?

- a) základní škola
- b) dům dětí a mládeže
- c) ZUŠ
- d) tělovýchovná organizace
- e) jiná organizace, Která?

4. Vzdálenost od bydliště?

- a) v místě bydliště
- b) do 5km
- c) do10km
- d) více

5. Vyhovuje Vám cena kroužku?

- a) ANO
- b) NE
- c) NEPLATÍME

6. Vyhovují Vám a dětem termíny (čas, dny) kroužků?

- a) ANO
- b) NE

4. KROUŽEK

1. Název a zaměření kroužku?

2. Místo konání kroužku?

3. Která instituce ho zřizuje?

- a) základní škola
- b) dům dětí a mládeže
- c) ZUŠ
- d) tělovýchovná organizace
- e) jiná organizace, Která?

4. Vzdálenost od bydliště?

- a) v místě bydliště
- b) do 5km
- c) do10km
- d) více

5. Vyhovuje Vám cena kroužku?

- a) ANO
- b) NE
- c) NEPLATÍME

6. Vyhovují Vám a dětem termíny (čas, dny) kroužků?

- a) ANO
- b) NE

5. KROUŽEK

1. Název a zaměření kroužku?

2. Místo konání kroužku?

3. Která instituce ho zřizuje?

- a) základní škola
- b) dům dětí a mládeže
- c) ZUŠ
- d) tělovýchovná organizace
- e) jiná organizace, Která?

4. Vzdálenost od bydliště?

- a) v místě bydliště
- b) do 5km
- c) do10km
- d) více

5. Vyhovuje Vám cena kroužku?

- a) ANO
- b) NE
- c) NEPLATÍME

6. Vyhovují Vám a dětem termíny (čas, dny) kroužků?

- a) ANO
- b) NE

6. KROUŽEK

1. Název a zaměření kroužku?

2. Místo konání kroužku?

3. Která instituce ho zřizuje?

- a) základní škola
- b) dům dětí a mládeže
- c) ZUŠ
- d) tělovýchovná organizace
- e) jiná organizace, Která?

4. Vzdálenost od bydliště?

- a) v místě bydliště
- b) do 5km
- c) do 10km
- d) více

5. Vyhovuje Vám cena kroužku?

- a) ANO
- b) NE
- c) NEPLATÍME

6. Vyhovují Vám a dětem termíny (čas, dny) kroužků?

- a) ANO
- b) NE

Příloha č. 2: Dotazník pro ředitele ZŠ na téma: Volnočasové aktivity žáků na 1.stupni základní školy

Jmenuji se Ivana Tomanová. Jsem studentkou 4.ročníku Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V současné době zpracovávám diplomovou práci na téma „Volnočasové aktivity žáků 1.stupně základní školy“, jejíž součástí je také následující dotazník.

Tento dotazník je anonymní a Vaše odpovědi budou použity pouze pro účely mé diplomové práce. Prosím Vás o zodpovězení následujících otázek. Odpovědi prosím zakroužkujte, popřípadě svou odpověď zdůvodněte.

Děkuji za Váš čas a ochotu.

1. Jaké volnočasové aktivity vaše škola provozuje?

- a) estetické činnosti
- b) přírodovědné činnosti
- c) tělovýchovné činnosti
- d) společensko-vědní činnosti
- e) pracovní-technické činnosti

2. Které kroužky jsou určeny pro žáky 1.stupně?

3. O které kroužky je největší zájem?

4. Máte problémy s prostory či vybavením pro volnočasové aktivity?

- a) ANO
- b) NE

5. Máte dostatek pracovníků, kteří jsou ochotni tyto kroužky vést?

- a) ANO
- b) NE

6. Probíhají některé kroužky i mimo areál budovy?
- a) ANO
Kde?.....
 - b) NE
7. Spolupracujete s jinými zájmovými institucemi?
- a) ANO,
Jakými?.....
 - b) NE
8. Jste ochotni rozšířit nabídku aktivit, pokud bude zájem ze strany dětí?
- a) ANO
 - b) NE
9. Jsou kroužky provozované školou placeny rodiči?
- a) ANO
 - b) NĚKTERÉ
 - c) NE
10. Dělal/a škola někdy průzkum u rodičů nebo žáků ohledně jejich názoru na nabídku volnočasových aktivit, které provozuje?
- a) ANO
 - b) NE

Děkuji za vyplnění dotazníku.